

DF Revy

Overførsel af viden om det elektroniske forskningsbibliotek til et universitet i Ukraine	4
Big Deal accessionspolitik	10
Hvad siger tallene? Elseviers tidsskriftspakke og forskningsbibliotekernes accessionspolitik	12
Hvad er projektpædagogik, og hvordan kan vi bruge den i brugerundervisningen?	14
Sikring af adgang til digitalt materiale og OAIS referencemodel	16

Danmarks Forskningsbiblioteksforening – DF Revy 27. årgang nr. 2, februar 2004

Udgives af
Danmarks Forskningsbiblioteksforening

Redaktion

Kirsten Krogh Kruise (ansvarshavende)
Handelshøjskolens Bibliotek
Fuglesangs Allé 4
8210 Århus V
Tlf. +45 8948 6542
Fax +45 8615 9627
kin@asb.dk

Redaktionsudvalg

Adrian Price
Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbibliotek
Tlf. 3528 2116
adrian.price@dvjb.kvl.dk
Anne Cathrine Trumpy
Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbibliotek
Tlf. 3528 2147
act@kvl.dk
Susanne Dalsgaard Krag
Det Teologiske Fakultets Bibliotek
Aarhus Universitet
Tlf. 8942 2315
krag@teologi.au.dk

Abonnement

Årsabonnement for ikke medlemmer 375 DKK plus porto.
Meddelelser om adresseændring og andet der vedrører ekspedition af DF-Revy, bedes rettet til:
DF's sekretariat, Hanne Dahl
Statsbiblioteket
Universitetsparken
8000 Århus C
Tlf. 8946 2207
Fax 8946 2220
df@statsbiblioteket.dk

Deadlines

DF Revy nr. 3, 3. marts 2004
DF Revy nr. 4, 21. april 2004
DF Revy nr. 5, 26. maj 2004
Manuskripter kan overføres elektronisk som fil til redaktionens e-mailadresse eller afleveres på diskette (Word / Word-Perfect)

Annoncer

1/1 side: 3300 kr.
1/2 side: 1800 kr.
Gentagelsesrabat 15%. Ved indrykning i en hel årgang gives 25% rabat.
Priserne er excl. moms, foto-, layout- og reproarbejde og evt. farvetillæg.
Alle henvendelser vedrørende annoncer bedes rettet til redaktionen. (Se adressen ovenfor)

Grafisk design og fotos: Hreinn Gudlaugsson

Tryk: Kongsvang Bogtrykkeri A/S
Oplag: 1100
ISSN 0106-0503

4

Overførsel af viden om det elektroniske forskningsbibliotek til et universitet i Ukraine
Af Lone Jensen

9

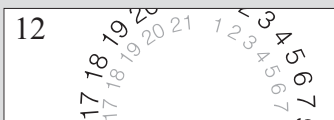
DF Revy Debat

Dynamiske referenceværker i nationalbibliografien?
Af Harald v. Hiemcrone

10

Big Deal accessionspolitik
Af Ingbritt Butina og Thøger Kristensen

12

Hvad siger tallene? Elseviers tidsskriftspakke og forskningsbibliotekernes accessionspolitik
Af Helle Lauridsen

14

Hvad er projektpædagogik, og hvordan kan vi bruge den i brugerundervisningen?
Af Lene Kristensen Hove

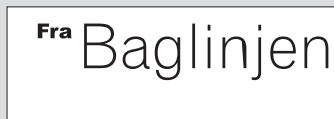
16

Sikring af adgang til digitalt materiale og OAIS referencemodel
Af Adrian Price m.fl.

24

Danmarks Forskningsbiblioteksforening – kontaktoplysninger

Fra Baglinjen

Små skridt og seje træk
Af Peter Søndergaard

26 Fælles DF/BF gå-hjem-møde:
»Universitetsreformen og budgetmodel for universitetsbiblioteker«

26 Kort Nyt

27 Mødekalender

Fra Redaktionen

De danske forskningsbiblioteker har en lang tradition for at samarbejde, ikke blot indbyrdes, men også med biblioteker og institutioner i udlandet. Vi suger viden til os, og vi giver viden fra os, hvor den behøves. DEF-projektet har været med til at styrke videndeling på mange felter, og der arbejdes til stadighed på at udbygge projektets rækkevidde med de nye programområder. Hvor vi i de sidste ti år har koncentreret os om at skabe adgang til digitale materialer, har fokus nu flyttet sig til bevaring af materialerne.

DEF sendte i oktober 2003 en gruppe til USA for at indhente viden om digital arkivering, og DF Revy kan denne gang bringe en artikel fra "rejsesholdet", som beskriver de metodemæssige, tekniske og organisatoriske overvejelser, som er nødvendige ved opbygningen af et digitalt arkiv.

Af den nye universitetslov fremgår det, at universiteterne skal medtænke biblioteks- og museumsfunktioner i deres samlede virksomhed. Der kan sikkert være mange varianter af, hvor dybt og hvor langt, man

tænker, men et eksempel på medtænkning af biblioteksfunktionen, ses i et TEMPUS-projekt, hvor Handelshøjskolen i Århus er gået sammen med Leeds Business School om at udvikle en bachelor-uddannelse i økonomi og ledelse ved et universitet i Ukraine. Handelshøjskolens Bibliotek har medvirket ved at skabe en biblioteksportal med relevante elektroniske ressourcer og har derved kunnet give ukrainerne en forsmag på det elektroniske forskningsbibliotek.

Overførsel af viden om det elektroniske forskningsbibliotek til et universitet i Ukraine

Af Lone Jensen

Fotos Lars Lund-Thomsen

“In the current phase of social and economic transition in the Ukraine, it is vital that the Ternopil Academy of National Economy (TANE) adapts to the changing needs in the fields of economy and business. The objective of TANE is to maximize international cooperation and exchange and thus maximize the quality of education offered”

Citat fra projektbeskrivelse af TEMPUS Joint European Project 2001

Lone Jensen
Projektkonsulent
Handelshøjskolens Bibliotek i Århus
jen@asb.dk

Siden foråret 2003 har Handelshøjskolens Bibliotek i Århus (HBÅ) været samarbejdspartner i et EU-baseret projekt, som overordnet har til formål at bidrage til den sociale og økonomiske udvikling i Ukraine og konkret har til formål at udvikle bachelor-uddannelsen i økonomi og ledelse på et universitet i det vestlige Ukraine – Ternopil Academy of National Economics (TANE).

TANE er det førende økonomiske universitet i Ukraine, placeret i det vestlige Ukraine i byen Ternopil. Universitetet føres i sin nuværende form tilbage til 1994. Historisk har institutionen udviklet sig fra at være en afdeling af Finance and Economy Faculty of Kyiv Institute of National Economy etableret i Ternopil 1966 til den selvstændige status, som universitet har i dag. Fagudbuddet matcher meget fint disciplinerne på Handelshøjskolen, og følgende fag skal udvikles i projektet:

- Accounting
- Organisation and management
- Marketing
- Financial accounting
- Micro economics
- Macro economics
- Business computing
- Business law
- Business statistics
- Mathematics
- Bookkeeping

Institutionen har ca. 20.000 studerende – heraf ca. 8.000 fuldtidsstuderende på campus og ca. 2.000 fjernstuderende.

Uddannelsen på TANE skal bringes op på niveau med gældende EU standard, og undervisningen skal udvikles til at være mere problem- og caseorienteret, end tilfældet er i dag. Der lægges især vægt på, at undervisningen skal inddrage centrale aspekter som interaktivitet, øvelser og gruppearbejde, således at den studerende udfordres til at arbejde selvstændigt i undervisningsprocessen. Med andre ord skal de studerende i deres uddannelse udvikle kompetencer, som vil være centrale og nødvendige i den omstilling, som det ukrainske samfund står overfor.

TEMPUS – partnerskaber, dialog, lige muligheder

TEMPUS er en række programmer i EU, der har til formål at støtte den sociale og økonomiske omstillingsproces i den vestlige Balkanregion og partnerlandene i Østeuropa og Centralasien. TEMPUS-programmet fokuserer på udviklingen af de højere uddannelsessystemer i disse lande gennem samarbejde med medlemsstaterne. TEMPUS tager sigte på at hjælpe i overgangs- og omstillingsprocesserne gennem en række tiltag med fokus på højere uddannelse. Eksempelvis kan TEMPUS yde bistand i etablering af nye uddannelser eller i reformering af de allerede eksisterende uddannelser. Nøgleord i Tempus-programmet er partnerskaber, dialog og

lige muligheder. Alle overskrifter, som passer særdeles godt på Handelshøjskolens rolle i det aktuelle projekt.

Det program i TEMPUS-regi, som Handelshøjskolen er involveret i, er et 'Fælleseuropæisk projekt', som er defineret som et struktureret projekt, der skal opnå veldefinerede mål over en periode på to eller tre år. Stipendier til disse projekter uddeles primært til grupper af institutioner – universiteter – der samarbejder ('konsortier'). Denne type projekter udgør Tempus-programmets primære aktivitet.

Det Erhvervsøkonomiske Fakultet på Handelshøjskolen samarbejder således med Leeds Business School i projektet, som primært fokuserer på udvikling af undervisningsprogrammer og efteruddannelse af undervisere, men involverer også udvikling af læringsunderstøttende faciliteter. Her kommer biblioteksfunktionen ind i billedet, da den nye undervisningsform i høj grad udfordrer de studerende til selv at indhente viden som grundlag for at opfylde de nye undervisningsmål.

Et delmål i projektet har således overskriften 'Modernisering af biblioteks- og læringsunderstøttende faciliteter'.

Handelshøjskolens Bibliotek er inviteret ind i denne del af projektet og har nu samarbejdet med Ukrainian-Dutch Faculty of Economics and Management og TANE Scientific Library i et halvt år.

Dekan Lyudmyla Havrylyuk-Yensen og overbibliotekar Kazymyr Voznyy fra Ternopil har været i Århus. Overbibliotekar Tove Bang, forskningsbibliotekar Lars Lund-Thomsen og undertegnede kvitterede med et besøg på TANE i slutningen af oktober.

Ukraine – et land på grænsen til Europa

Hvordan er samarbejdet gået, og er det lykkedes at eksportere vores viden om det moderne elektroniske forskningsbibliotek til en institution, som i mange henseender er meget anderledes end den, vi kommer fra?

Projektet har meget langsigtede mål, og det vil først vise sig over tid, hvad effekten og udbyttet af samarbejdet har været. Efter vores besøg på TANE i Ternopil er vi dog optimistiske.

Vi kom til et land, som på mange måder befinder sig på et helt andet udviklingstrin end kendt fra Vesteuropa. Landet står over for store udfordringer både politisk og økonomisk. Ukraine befinder sig geografisk og politisk mellem EU og Rusland, hvor Ukraine netop grænser op til det udvidede EU. Præsidentvalget i år vil blive afgørende for, om Ukraine bliver et vestligt-sindet demokratisk land eller et halv-autoritært land under stor russisk indflydelse. Det er svært at spå om udfaldet af valget, da befolkningen på grund af forskelligheder er meget uenige om den politiske kurs i landet. Den ene fløj er vestligt orienteret og fremføres af nationale ukrainske politikere, mens man på den anden fløj orienterer sig mod Rusland og domineres af ukrainere med russisk baggrund.

TANE Library Portal (www.hba.dk/tanelib) vil være et omdrejningspunkt for bibliotekets moderniseringsproces. Portalen og dens udnyttelse i undervisningssammenhæng vil inspirere biblioteket til at udvikle de nuværende faciliteter i en mere international retning med mere engelsksproget materiale.

Økonomisk bevæger landet sig fra planøkonomi til markedsøkonomi, men under det nuværende styre går reformerne for langsomt.

Når man kommer til landet, springer det umiddelbart i øjnene, at infrastrukturen er dårlig og levestandarden på et niveau, som kan sammenlignes med Danmark umiddelbart efter anden verdenskrig. Det kan ikke undre, at man bliver meget overrasket, når man helt problemfrit kan få kontakt til Danmark via sin mobiltelefon. Det viser sig også, at Internettet fungerer ganske udmærket, dog med en lidt dårligere hastighed end vi er forvænt med herhjemme. Så kontrasterne er store. Netop på den noget komplicerede baggrund synes vi, at vi har opnået nogle resultater i den første del af projektsamarbejdet.

TANE Scientific Library

På biblioteket på TANE har man en bestand på 271.314 trykte bøger (heraf kun ca. 5 % udenlandske) og 426 tidsskrifter, som er registreret i trykte kataloger. Biblioteket er i gang med at opbygge en web-baseret biblioteksdatabase, som faktisk på

flere måder viser sig at være avanceret og bestemt gearet til en fremtidig udvikling mod en bestand af elektroniske ressourcer. Vi sammenligner dette udviklingstrin med danske forskningsbiblioteker i midt 80'erne.

Som omdrejningspunkt for samarbejdet og som platform for at støtte TANE i deres biblioteksudvikling har HBÅ etableret en portal 'TANE library portal' www.hba.dk/tanelib, som gennemstillertil et udvalg af ressourcer fra de største samarbejdspartnere blandt vores leverandører. Udvalget af elektroniske kilder har en enmæssig bredde inden for økonomi og ledelse, der gør, at alle undervisere og studerende knyttet til programmet vil kunne drage nytte af ressourcerne. Vi har forhandlet med leverandører som f.eks. EBSCO, GALE, Ebrary, Bureau van Dijk, Encyclopedia Britannica. Alle leverandører har været meget positive over for projektets ide og har været villige til i samarbejde med HBÅ at spille en rolle som leverandør af netbaseret information til TANE's bibliotek.

Med hensyn til prissætningen har leverandørerne været villige til at levere deres produkter til en fordelagtig pris, således at deres produkter har mulighed for at blive introduceret på institutionen. De har selvfølgelig en stor interesse i at komme ind på et marked, der befolkningsmæssigt er på størrelse med Storbritannien. Efterfølgende er vi blevet gjort opmærksom på fonden eIFL.net – www.eIFL.net, som har til formål at støtte tilgængeligheden af elektroniske vidensressourcer fra biblioteker i lande, som er under udvikling. Fondens hovedfokus er forhandling af konsortieaftaler på tværs af lande. Samtidig understøtter fonden forbedringer af nationale licenser i medlemslandene. Ukraine figurerer som medlemsland, og vi vil inddrage eIFL.net, når vi sammen med TANE skal genforhandle aftalerne i løbet af sommeren.

TANE Library Portal vil være et omdrejningspunkt for bibliotekets moderniseringsproces. Portalen og dens udnyttelse i undervisningssammenhæng vil inspirere biblioteket til at udvikle de nuværende faciliteter i en mere international retning med mere engelsksproget materiale. I pro-

jektet betegner vi vores samarbejde som et eksperiment, der er udtryk for et stort udviklingsmæssigt spring, der forhåbentlig kan bidrage til, at biblioteket på TANE foretager små skridt i den rigtige retning.

Overbibliotekaren er visionær og opmærksom på, at der skal organisatoriske ændringer til at udvikle biblioteksfaciliteterne, så de kan integreres som en uundværlig del af undervisningsmiljøet – både for undervisere og for studerende. Det kræver omstilling at overgå til det hybride bibliotek og en forståelse for flytning af ressourcer fra interne procedurer til mere udadvendte og opsøgende funktioner. Under vores besøg havde vi møde med afdelingsledere og indbudte fra andre biblioteker, hvor vi havde mulighed for at drøfte organisatoriske ændringer i forbindelse med overgang til elektroniske ressourcer. Der er nu initiativer og overvejelser i gang, som skal bane vejen for en videreudvikling af kompetencer blandt de biblioteksansatte, således at biblioteket sættes i stand til at løfte biblioteksfunktionen i et moderniseret undervisningsmiljø.

Videnoverførsel

I oktober besøgte vi som nævnt TANE og især TANE Scientific Library. Besøget

bestod primært af præsentation af TANE Library Portal for biblioteksansatte, undervisere, studerende og selvfølgelig samarbejdspartnere i projektet. Men samtidig holdt vi også møder med ledelsen på TANE og blev interviewet til den lokale presse – både aviser og TV. Besøget var en perfekt lejlighed til at præsentere portalen og visioner og mål for vores samarbejde. Projektet er ikke formuleret således, at HBÅ skal levere biblioteksydelser til TANE. Det er i højere grad et spørgsmål om at bringe viden og erfaringer fra det moderne hybride forskningsbibliotek videre til vores ukrainske kolleger.

Det er vores holdning, at det hybride bibliotek kan være med til at understøtte den forandringsproces, som TANE vil undergå i projektet. Ved at udnytte de muligheder, som det elektroniske bibliotek byder på, kan biblioteket gå ind i denne forandringsproces og være med til at bygge bro mellem det velkendte fysiske bibliotekstilbud, og de muligheder som informationsteknologien giver undervisningsmiljøet.

En vigtig del af det aktuelle projekt er efteruddannelse af undervisere og studentermobilitet. Det betyder, at der løbende kommer undervisere og studerende fra

TANE til Handelshøjskolen. Begge grupper bliver udvalgt med stor omhu for at sikre faglig dygtighed, tilstrækkelige engelskkundskaber og høj motivation. Udvælgelsen foregår i et samarbejde mellem repræsentanter fra både TANE og Handelshøjskolen, og for de heldige er det lidt af et nåleøje at komme igennem. Underviserne er her typisk i seks uger, hvor de samarbejder med en dansk underviser om udvikling af deres undervisningsprogram, og samtidig bliver de inspireret ved at være en del af Handelshøjskolens miljø. Det er en meget intens tid for disse undervisere, hvor de, løst fra deres hverdag i Ukraine, kan hellige sig fordybelse i stoffet og suge indtryk fra den vestlige kultur til sig.

I løbet af underviserens ophold her, gør vi meget ud af at give vores gæster en grundig introduktion til HBÅ og TANE Library Portal allerede i starten af deres besøg. Således kan de udnytte bibliotekets faciliteter i udvikling af deres undervisningsprogrammer, og samtidig bliver de gjort ansvarlige for at videregive viden om TANE Library Portal til kolleger og studerende, når de vender tilbage til deres institution. Både undervisere og udvekslingsstuderende bliver derved en vigtig og uundværlig del af videnforsynin-

gen til TANE. Kommunikationen med både undervisere og studerende er blevet væsentligt forbedret efter vores besøg på TANE. Vi har opnået en langt større forståelse for kulturforskelle og den store omstillingsproces, som disse aktører bliver en del af i projektet.

”Life after TEMPUS”

På nuværende tidspunkt cirka halvvejs i projektperioden er det vigtigt at være opmærksom på bæredygtigheden af de løsninger, som vi understøtter. Det er projektlederen på TANE meget opmærksom på: ”We are aware that there is a life after TEMPUS”. Så der bliver allerede nu tænkt i løsninger og strategier af organisatorisk og økonomisk karakter, der kan understøtte den udvikling, som projektet har sat i gang.

Projektplanen for det næste halve år omfatter fortsat god kommunikation og udveksling af ideer med vores samarbejdspartnere i Ternopil. Projektgruppen er nu mødtes to gange og har set hinandens ”huse”. Der er således opbygget et rigtigt godt fundament for et intensivt samarbejde på trods af de forskellige kulturer, som vi hver især repræsenterer. I næste fase vil vi begynde at bane vejen for, at biblioteket

Møde med overbibliotekar Kazymyr Voznyy og hans afdelingsledere fra TANE Scientific Library samt repræsentanter fra andre universitetsbiblioteker, oktober 2003

på TANE selv indgår licensaftaler med internationale informationsleverandører baseret på målinger af den faktiske benyttelse af TANE Library Portal. Samtidig vil vi bakke op om nye udviklings- og

projekttiltag, der kan være med til at bringe TANE Scientific Library ind i det nye undervisningsmiljø som en aktiv partner.

Fakta fra: www.danskukrainsk.dk

Kort om Ukraine

Areal: 603,7 tusinde km²

Indbyggertal: 48,2 mill. (1.1.02).

Falder for tiden 0,3-0,4 mill. årligt. Mindst 1 million ukrainere arbejder som sæsonarbejdere i Vesteuropa og Rusland.

Statsform: Republik.

Ukraine var en delrepublik i Sovjetunionen, men erklærede sig som suveræn stat 24.8.1991, hvilket blev bekræftet af over 90 % ved en folkeafstemning 1.12.1991. En uge efter blev Sovjetunionen opløst af Ruslands og Ukraines præsident – de lande som havde stiftet unionen tilbage i 1922.

Internationalt samarbejde: Ukraine er medlem af FN, Europarådet, OSCE, SNG (sammenslutningen af tidligere Sovjetunionens republikker). Ukraine arbejder hårdt på at blive medlem af WTO, fordi NATO har sat det som en forudsætning for at kunne blive medlem af NATO. Ukraines hovedproblem i den forbindelse er den lave folkelige tilslutning til et NATO-medlemskab. Hvis NATO kræver en folkeafstemning for at kunne optage Ukraine, må landets regering indtil videre melde hus forbi, med mindre man vil ud i en meget omfattende valgsvindel. Den manglende konsensus i Ukraine om et NATO-medlemskab skyldes dels frygten for Ruslands reaktion, dels den russiske påvirkning gennem medierne og de mange institutioner og fora, som de to lande fortsat begge er medlem af.

Dynamiske referenceværker i nationalbibliografien?

En kommentar til Dorte Nielsen og Inger Heyerdahl-Jensens indlæg i DF Revy nr. 1, 2004

Af Harald v. Hielmcrone

I sidste nr. af DF Revy henlede Dorte Nielsen og Inger Heyerdahl-Jensen opmærksomheden på, at man i udredningen om Bevaring af Kulturarven (Kulturministeriet 2003) foreslår at webdokumenter bevares for eftertiden ved periodisk download af den danske del af Internettet, men at der ikke skal ske en traditionel nationalbibliografisk registrering af de enkelte dokumenter.

Harald v. Hielmcrone
Førstebibliotekar ved Statsbiblioteket
hvh@statsbiblioteket.dk

Forfatterne peger på, at det kan vanskeliggøre bibliotekernes løbende overvågning med henblik på anskaffelse af de væsentligste nutidige referencekilder, nemlig de elektroniske. De opfordrer derfor Nationalbibliografisk Udvalg til at arbejde for, at også dynamiske internetdokumenter bliver indfanget i den nationalbibliografiske registrering.

Jeg var tilforordnet udvalget vedrørende bevaring af den elektroniske kulturarv og kan oplyse, at det har ligget helt klart i alle diskussioner i udvalget om registrering af web-dokumenter, at det *ikke* skulle ske manuelt. Dette var en principiel stillingtagen. Begrundelsen for denne anbefalingen sammenfattede udvalget således:

»I betragtning af de meget store mængder, der udgives på internettet, og de meget store omkostninger, en sædvanlig nationalbibliografisk registrering ville medføre, og i betragtning af de andre søgemuligheder, der er til rådighed, finder udvalget ud fra en samlet vurdering, at en sædvanlig nationalbibliografisk registrering ikke bør foretages for internetmateriale.« (Bevaring af Kulturarven s. 149)

Selv om det ikke siges så tydeligt, som man kunne ønske det, introducerer man altså et princip om to forskellige metoder for nationalbibliografiske registreringer:

1. Værker, der udgives i eksemplarform, registreres manuelt
2. Værker, som udgives på Internet, registreres automatisk

Det er efter Statsbibliotekets vurdering vigtigt at holde fast i denne principielle skelnen, idet man i realiteten ikke har kriterier, hvorefter man vil kunne udtage større eller mindre dele af internetdokumenter til selvstændig manuel registrering i nationalbibliografien. Det vil bero på tilfældigheder eller subjektive skøn. For pligtafløsning og den dermed forbundne nationalbibliografiske registrering har det imidlertid altid været et grundlæggende princip, at indsamlingen og procedureerne for den videre behandling af materialet, herunder registrering, er baseret på formelle kriterier. I det perspektiv, hvor det drejer sig om bevaring af kulturarven, er det vigtigt at subjektive vurderinger om materialets betydning så vidt muligt holdes ude.

Dette accepterer Dorte Nielsen og Inger Heyerdahl-Jensen tilsyneladende også, idet de ikke anfægter, at princippet om automatiske registrering kan være tilstrækkeligt for så vidt angår kulturarvs-perspektivet. De peger imidlertid på, at det for bibliotekernes daglige referencearbejde kunne være ønskeligt med en mere dybtgående selektion og registrering af dynamiske referenceværker.

At det kan være tilfældet skal jeg ikke bestride, men deraf følger, at en sådan selektion og registrering må falde inden for rammerne af »bibliotekskatalogiseringen«, det vil sige den indholdsorienterede registrering, som DBC laver specielt til brug for folkebibliotekerne, og som de betaler særskilt for.

At registrere bestemte dynamiske internetdokumenter er en opgave, som bibliotekerne kan anmode DBC om at påtage sig, men som de altså i givet fald må betale for. Det er ikke, og det bør heller ikke blive, en del af den nationalbibliografiske forpligtelse.

Big Deal accessionspolitik

Af Ingbritt Butina og Thøger Kristensen

”Det grundlæggende problem med Big Deal er, at de tvinger os til at betale stadigt større formuer for stadigt mere bras.”

Ingbritt Butina
Publikumschef
Danmarks Natur- og
Lægevidenskabelige Bibliotek (DNLB)
irb@dnlb.dk
Thøger Kristensen
Accessionschef
Aalborg Universitetsbibliotek (AUB)
tk@aub.auc.dk

Forfatterne til denne artikel var på DF's seminar om ”Big Deal – storkøb eller accessionspolitik” sat op som to kampaner, der skulle levere indlæg henholdsvis pro og contra accessionspolitik i relation til den nye tid, hvor en meget stor og meget vigtig del af vores tidsskrifter indkøbes via de såkaldte ”Big Deal”-licensaftaler. I denne artikel vil vi prøve at give en bearbejdet version af hanekampen!

Big Deal

”Big Deal” er den internationale betegnelse for den type licensaftaler, som på få år totalt har forandret indkøbsmønstret for en meget stor del af bibliotekernes anskaffelse af videnskabelige tidsskrifter fra de større forlag. ”Big Deal”-licenserne er kendetegnet ved:

- Aftalerne indgås direkte mellem bibliotekskonsortier og forlag.
- Alle biblioteker får sitelicens til alle tidsskrifter i konsortiet – oftest til alle forlagets tidsskrifter.
- Bibliotekernes betaling er enten afhængig af antal papir-abonnementer ved aftalens indgåelse – base-price, eller af de såkaldte FTE'er (antal studerende, VIP m.m.).
- Dertil kommer nogle ”e-fees”, ”cross-access-fee” og/eller konsortierabat, som alt sammen er procenter +/- i forhold til base-price.

- Oftest er indbygget en mulighed for besparelse ved at opsigte papirabonnementerne.
- Aftalen indeholder loft for den årlige prisstigning, det vil sige, at konsortiets priser i nogle tilfælde med tiden bliver mindre end listepriiserne.

Vi er enige, om at Big Deal har været godt for bibliotekerne og især for vore brugere inden for ”sitet” (primærbrugere):

- De har adgang til den elektroniske version direkte fra deres arbejdsplads.
- De har adgang til væsentlig flere titler end hidtil.

Bibliotekernes primærbrugere har således nu fri og lige adgang til en meget stor fællesmængde af information. Statistikker og brugerreaktioner bekræfter, at dette tilbud er gået direkte ind på lystavlen.

Vi er også enige om karakteren af en række af problemerne med Big Deal:

- Bibliotekernes accessionsbudget bindes fast på permanente udgiftsklumper, som det er reelt umuligt at frigøre sig fra. Det er i praksis utænkeligt, at vi i større stil uden videre opsigter vore licenser, selv om bibliotekernes budgetter p.t. udhules. Kun meget få af vore licenser rummer mulighed for justeringer i pakkens omfang og pris.

- Aftalernes prisstigninger er i sig selv større end almindelig prisfremskrivning, typisk ca. fem til seks procent.
- Big Deal-aftalerne har understøttet monopoliseringen af markedet for videnskabelige tidsskrifter. Det er blevet sværere for små uafhængige forlag/titler, at slå igennem. Reduktioner sker ofte fortrinsvis i tidsskriftsabonnementer, der står uden for aftalerne.
- Big Deal har afskaffet konkurrencen mellem parallelle titler fra forskellige forlag. Ofte vil biblioteket abonnere på fagligt konkurrerende titler, og denne konkurrence resulterede tidligere ideelt i opsigelse af den dårligste titel. Nu afspejles konkurrencen kun via forbrugsstatistikker, som kun meget indirekte og langsommeligt har konsekvenser for tidsskriftet udgivelsesmæssigt.

Groft sagt kan man således sige, at det grundlæggende problem med Big Deal er, at de tvinger os til at betale stadigt større formuer for stadigt mere bras!

Handling

Her hører enigheden mellem os til gengæld op!

Thøger konstaterer, at bibliotekets rolle som udvælger af relevante titler for evigt er ovre i erkendelse af, at brugerne forventer adgang til det hele. Han konstaterer også, at de summer, der kan frigøres ved

opsigelse af nogle af Big Deal-aftalerne, er for små til at kunne finansiere en erstatning for det indhold, der tilbydes i Big Deal-aftalerne. Aalborg Universitet er multidisciplinært, og den faglige bredde er så stor, at det ikke giver nogen mening for AUB's personale at udpege relevante titler og herunder at fravælge mindre relevante titler. Big Deal-aftalerne har givet AUB adgang til en mangedoblet informationsmængde – og det har via statistikker etc. kunnet dokumenteres, at AUB's tidligere abonnementsportefølje langt fra afspejlede brugernes faglige ønsker.

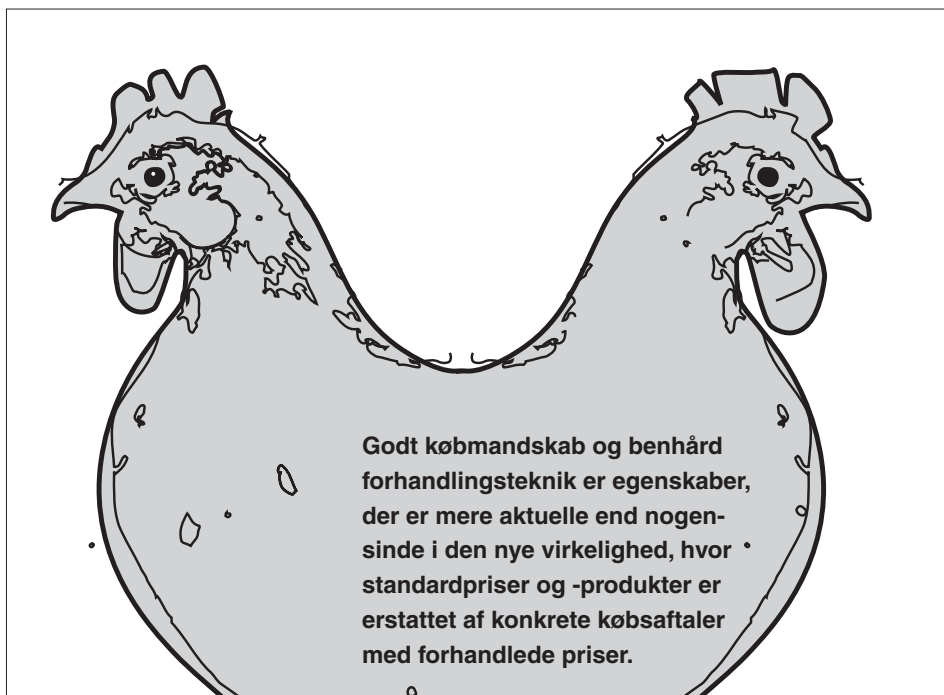
Thøgers forslag til handling i forhold til problemerne med Big Deal er derfor:

- Analysér pris/artikel-forhold
- Opsig marginale pakker
- Køb mest benyttede titler, hvor det er muligt at vælge, eller hvis økonomien har gjort det nødvendigt at opsige pakken.
- Vær klar til at bruge penge på fjernlån der, hvor det ikke er muligt at opret-holde medlemskabet af de fælles licensaftaler.

Ingbritts forslag tager udgangspunkt i to konstateringer:

For det første har det især været de små og mellemstore biblioteker, der har haft særlig gavn af Big Deal. De har fået en drastisk udvidelse af titelsortimentet og bruger nu licenserne i stor stil uden at betale særligt meget for det. Dette skal ses i modsætning til store og fagligt specialiserede biblioteker med traditionelt store tidsskriftsudgifter, som kun har fået en relativt mindre udvidelse af sortimentet – og som finansierer en meget stor del af betalingen i kraft af det historiske høje udgiftsniveau.

For det andet kan Ingbritt konstatere, at DNLB i modsætning til for eksempel AUB i vid udstrækning traditionelt har haft adgang/abonnement til det efterspurte materiale. Dette anvendes til at konkludere, at accessionspolitikken har været rigtig – den løbende justering af tidsskriftssortimentet har været i overensstemmelse med accessionspolitikens mål om at give forskerne adgang til så meget og så relevant materiale som muligt med det givne budget.

Derfor er Ingbritts forslag:

- Betalingen til licenser omfordeles mellem bibliotekerne i relation til bibliotekernes benyttelse af licenserne.
- Betaling i større grad efter forbrug og i mindre grad efter historisk base-price.
- Mulighed for at bibliotekerne kun køber adgang til fagligt afgrænsede emnepakker, for eksempel for DNLB's vedkommende til medicin og science.
- Mulighed for bibliotekerne til selv at vælge, hvilke titler der skal være inkluderet i bibliotekets adgang.

Som det fremgår af ovenstående er vore forslag til handling ikke hinandens modsætninger. Man kan sagtens gennemføre både Thøgers og Ingbritts forslag. Men det vanskelige er jo at få forslagene konkretiseret til realistiske løsninger, der samlet set betyder, at vi fastholder de store fordele som Big Deal har skaffet os, samtidig med at vores udgifter til området ikke løber løbsk.

Vi arbejder derfor konkret i Licensgruppen videre med alle disse forslag.

- Vi har en dialog i gang med FC om scenarier for omfordeling af betalingerne til de enkelte licenser på basis af forbrug og/eller udviklingen i de aktivitetsparametre, der ligger til grund for vore budgetter.

- Vi forsøger at forhandle os frem til at kunne marginalisere tidsskrifter, som benyttes meget lidt i konsortiet – hvis dette kan føre til reduktioner i konsortiets betaling for licensen.
- Vi forsøger at etablere systemer med pay per view til fornuftige priser til biblioteker, der ikke har adgang.
- Vi analyserer forbruget på de elektroniske tidsskrifter med henblik på at skabe viden og indsigt, der kan danne grundlag for både interne og eksterne forhandlinger.
- Vi arbejder løbende med forlagene for at få dem til at tilbyde alternative licensmodeller, der gør det muligt for os at købe nøjagtigt det, vi mener at have mest brug for.

Accessionspolitikken i traditionel forstand er således standstødt – men lever i bedste velgående i ny forklædning. Det fundamentale er, at vi ikke kan give alle fri direkte adgang til alt, og derfor er vi nødt til at træffe nogle valg på vegne af vore brugere. Hvad skal vi købe direkte adgang til, og hvad skal vi skabe indirekte adgang til? Godt købmandskab og behård forhandlingsteknik er egenskaber, der er mere aktuelle end nogensinde i den nye virkelighed, hvor standardpriser og -produkter er erstattet af konkrete købsaftaler med forhandlede priser. Brugeren vil forvente, at alle ”varerne” er at finde på bibliotekets virtuelle hylder – og at vi hurtigt og nemt kan frembringe selv de varer, der ikke er direkte tilgængelige.

Hvad siger tallene? Elseviers tidsskriftspakke og forskningsbibliotekernes accessionspolitik

Af Helle Lauridsen

Diskussionen bølger som kjolelængden i gamle dage: licenspakker eller ej? En stedse større del af budgettet er bundet i forlagspakker med faste årlige prisstigninger og uden mulighed for at kunne vælge irrelevante titler fra, uden mulighed for at dyrke accessionspolitik. Er det det værd? Bliver alt det ekstra brugt? Har vi overhovedet tidligere været i stand til at levere, hvad kunderne virkelig ønsker? Og økonomien – hvordan hænger den sammen i forhold til at købe enkelttitler på det frie marked?

Helle Lauridsen
Sektionsleder, Statsbiblioteket
hla@statsbiblioteket.dk

Jeg har i dette indlæg¹ valgt kun at kigge på statistikken for brugen af Elsevier-pakken i 2002. Det er vores største pakke, og den tegner på mange måder et godt billede af forbruget af online tidsskrifter blandt licenshaverne i Danmark. Det er en velindarbejdet pakke – licensen blev indgået allerede i 1999 – og den købes af både små og store biblioteker.

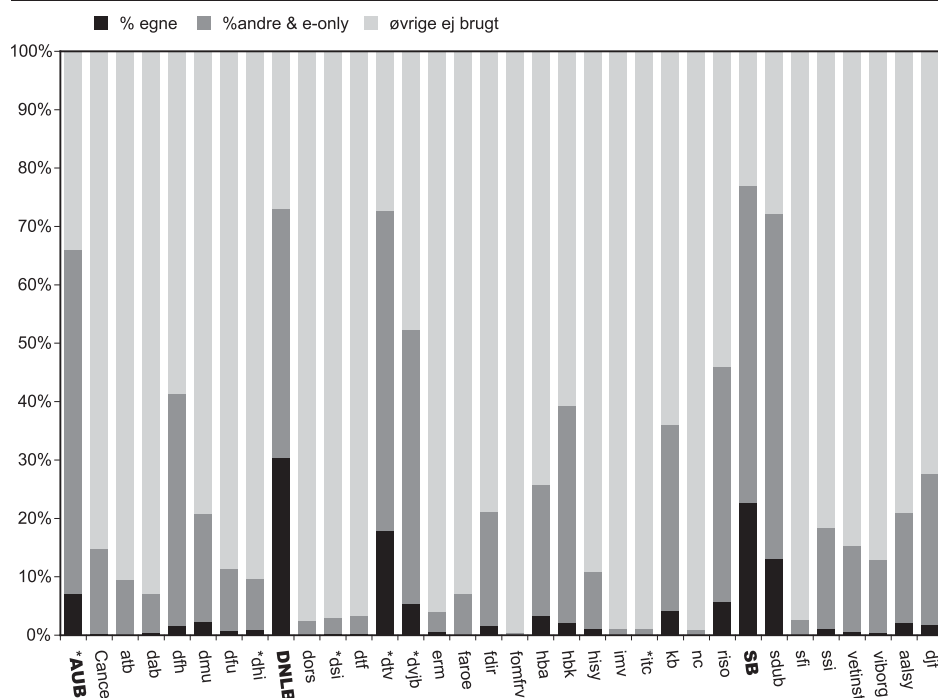
Når store licensaftaler som denne er blevet lavet, har diskussionen ofte været, om værdien ved at få adgang til samtlige titler i pakken nu også var de ekstra penge værd. Især de store biblioteker har været usikre på dette punkt, da accessionspolitikken hidtil havde været så vidt muligt at dække de relevante fagområder ved indkøb af enkelttitler.

Desuden vil jeg koncentrere mig om tre store biblioteker:

- DNLB, som med 443 titler har den største portefølje
- AUB, som kom ind med få titler (104), men som har et højt forbrug.
- Statsbiblioteket, som jeg kender bedst, og som ligger et sted midt imellem med et pænt højt forbrug men også mange titler (332).

Figur 1, som viser hvilke titler der er blevet brugt, afspejler dette. Det kan ikke undre, at AUB med 7 % har et relativt lavt forbrug i egne titler, men bruger hele 60 % i gruppen af titler, som andre biblioteker har bragt ind i konsortiet, eller som aldrig

Elsevier – forbrug af titler 2002

Figur 1. Forbrug af titler i Elsevier-pakken 2002. Pakken indeholder i alt 1464 titler. Heraf har de 305, dvs. 21 % ikke været brugt.

før har været abonneret på i Danmark. Mere forbavsende synes jeg, det er, at de store biblioteker DNLB og SB faktisk begge bruger en så stor andel af titler (hhv. 42 % og 54 %), de aldrig selv har abonneret på, og som tidligere ville være blevet skaffet via interurbane lån.

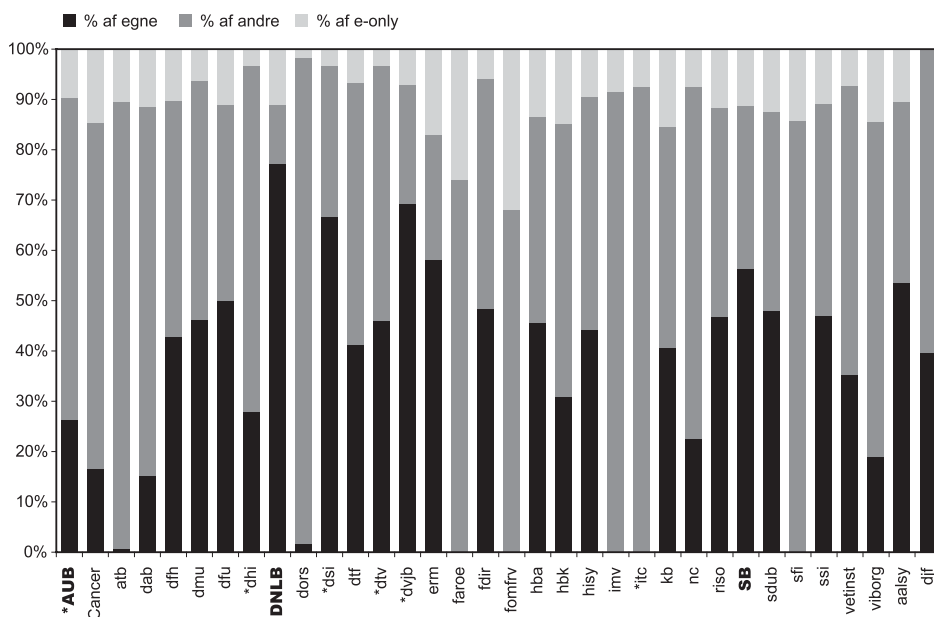
Billedet ændrer sig så noget, når man ser på hvor stor en procentdel af artiklerne, der hentes fra bibliotekets egen portefølje: Af figur 2 ses det tydeligt, at der virkelig har været abonneret på kernetidsskrifterne – f.eks. har AUB hentet 26 % af sine artikler i egne 7 % af titlerne, og DNLB 77 % i 30 % af titlerne. Endvidere er det interessant, at forbruget af e-only titler – dvs. titler der aldrig er blevet abonneret på af

konsortiets medlemmer – for alle de store biblioteker ligger på 10-12 %.

En anden interessant parameter er at kigge nærmere på, om bibliotekernes nu snart fem år gamle accessionspolitik holder vand: Blev de mest brugte titler indkøbt i sin tid? Figur 3 viser, at kun DNLB med sit lidt snævrere fagområde og konsekvente accessionspolitik (kun titler inden for DNLB's emneområder stilles til rådighed på webben) har formået at dække samtlige toptyve titler med sine originale indkøb, mens både SB og AUB samt alle de andre forskningsbiblioteker har adskillige nye højdespringere.

Jeg er ikke i tvivl om, at onlinepakkerne er til stor gavn for samtlige danske forskere og biblioteker, selv de store. Det er øko-

Elsevier artikel downloads 2002

Figur 2. Downloads af artikler fra Elsevier-pakken i 2002.

DNLB	
The Lancet	5089
FEBS Letters	2427
Earth and Planetary Science Letters	2124
The American Journal of Cardiology	1461
Journal of the American College of Cardiology	1353
Brain Research	1178
Geochimica et Cosmochimica Acta	1143
Chemical Geology	1043
Social Science & Medicine	897
Gene	895
Neuroscience	878
European Journal of Pharmacology	870
Current Biology	869
Neuroscience Letters	792
Trends in Genetics	786
Trends in Ecology & Evolution	777
Trends in Neurosciences	768
European Journal of Cancer	757
International Journal of Radiation...	738
Fertility and Sterility	735

Figur 3. De mest brugte titler i Elsevier-pakken ved henholdsvis DNLB, AUB og SB. De grå markeringer viser de titler, som var i abonnement hos bibliotekerne før pakkens introduktion.

nomisk frustrerende og fagligt irriterende at være bundet til faste stigninger år efter år, uden mulighed for det, som vi biblioteksarbejdere er så dygtige til, at file og skære og tilpasse, så pengene alligevel slår til. Nu er situationen, at en større og større del af budgettet er bundet på ganske få licenser med faste årlige stigninger på fem til syv procent, og den eneste mulighed for at spare, så budgettet holder, er i de stedse færre ikke licensbundne titler.

MEN brugerne har store fordele, det viser for eksempel SB's nærmest eksplosive stigning i antallet af fuldttekst downloads (fra 54.000 i 1999 til 740.000 i 2003) og brugernes klare krav om flere licenser – mere online. Og måske økonomien ikke er så katastrofal alligevel: Jeg udregnede netop prisen på tre titler, som har været del af en licens siden 1997 – dvs. underlagt faste prisstigninger på syv procent årligt. Prisen i dag – udregnet som en procentdel

SB	
The Lancet	3889
FEBS Letters	1597
Fisheries Research	1286
Journal of the American College of Cardiology	1271
Tetrahedron Letters	1226
Surface Science	1081
The American Journal of Cardiology	879
International Journal of Radiation...	812
Tetrahedron	777
Aquaculture	769
Social Science & Medicine	708
Trends in Ecology & Evolution	670
Pain	662
Biological Psychiatry	561
Brain Research	561
Tetrahedron: Asymmetry	541
Gene	540
Atherosclerosis	534
Chemical Physics Letters	527
Cardiovascular Research	468

Eget abonnement:

del af den samlede pakke – er på 12.300 kr. (=90 % af papirpris), mens tidsskrifternes listepris i dag er på 17.500 kr. Så var vi fortsat uden licenserne, havde vi ikke haft råd til det antal titler, vi købte for bare fem år siden.

Note

1 Artiklen er skrevet på baggrund af et indlæg ved DF's seminar "Big Deal – storkøb eller accessionspolitik" den 26. november 2003.

Hvad er projektpædagogik, og hvordan kan vi bruge den i brugerundervisningen?

– erfaringer fra Aalborg Universitetsbiblioteks undervisning på TekNat-basis

Af Lene Kristensen Hove

Ved Aalborg Universitet er projektpædagogik blevet en almindelig undervisningsform, og det stiller nogle krav til bibliotekets brugerundervisning, som nu er målrettet i forhold til de studerendes projekter.

Lene Kristensen Hove
Bibliotekar
Aalborg Universitetsbibliotek
lkh@aub.auc.dk

Projektpædagogik

Projektpædagogik eller problembaseret læring (PBL), som det også kaldes, er efterhånden blevet meget almindelig i uddannelsesinstitutionerne siden dens start i Danmark i begyndelsen af 70'erne på Aalborg og Roskilde Universitet. Dengang var projektpædagogikken kontroversiel, idet den gjorde op med den traditionelle undervisningsform. I den traditionelle undervisningsform er den studerende en passiv modtager, som ikke skal bruge den viden, han eller hun får, i praksis. Projektpædagogikken derimod forudsætter, at den studerende er aktiv deltager i undervisningen og selv tager ansvar for egen læring gennem arbejde med konkrete problemstillinger. I dag er det ikke længere kontroversielt, men derimod så udbredt, at det måske er blevet til den mest konventionelle undervisningsform på mange videregående uddannelser. Begrebet indlæring er da også ved at glide ud af sproget i undervisningssammenhæng til fordel for begrebet læring. Forskellen på læring og indlæring er helt enkelt den, at man ved indlæring er passiv modtager af undervisning, og man ved læring selv er aktiv og reflekterende i læreprocessen.

Formålet med projektpædagogikken er at bringe de studerende i situationer, hvor de er nødt til at tilegne sig faglige kompetencer for at kunne løse de problemer, som de bliver stillet overfor. Det bærende princip er en tro på, at studerende bedre kan huske det, de lærer, når de selv har opsøgt deres

viden i et konkret projektføreløb. Man tror også på, at studerende er mere motiverede for at lære, hvis det sker i den meningsfulde sammenhæng, som et projektføreløb er. Der ligger ligeledes implicit i projektpædagogikken en form for læring for livet. En erkendelse af, at man aldrig er færdiguddannet, men at verden forandrer sig, og dermed bliver personer, der selvstændigt kan tilegne sig ny viden og nye færdigheder, uvurderlige.

Aalborg Universitet har haft megen succes med denne form for pædagogik, idet kandidater herfra er efterspurgt i erhvervslivet. Dette skyldes sandsynligvis også andre fordele ud over det faglige. Blandt andet at de studerende gennem projektarbejde opnår samarbejds- og projektarbejds kvalifikationer. Studerende, der har arbejdet på denne måde, er bedre i stand til at omsætte teori til praktisk handling. De har lært at sætte sig ind i nye områder og udvikle problemløsningsmetoder, som kan anvendes i mange situationer. Intet nyt er skræmmende. Alt sammen kompetencer, som i høj grad behøves på arbejdsmarkedet.

Projektpædagogikken henter sit teoretiske fundament blandt andet i erfaringspædagogikken. John Dewey (1859-1952), ophavsmanden til denne retning inden for pædagogikken, siger blandt andet, at

Før fyldte Google næsten hele verdensbilledet. Nu er AUB i langt højere grad blevet en del af verdensbilledet

studerende skal deltage i meningsfulde og relevante aktiviteter, som gør det muligt for dem i praksis at anvende de begreber, de står overfor at skulle lære. Det berømte slagord "learning by doing" er Deweys fortjeneste. Deweys pædagogik er en problemløsningsmetode, hvor teoretisk indlæring er forbundet med anvendelsen i konkrete, praktiske situationer. Viden, kendskab eller indsigt er ikke et isoleret fænomen, som en person kan meddele en anden person. Viden er noget, der skal erfares af den enkelte gennem aktivt at arbejde med problemstillinger. Erfaringerne tager vi med os og anvender som grundlag for problemløsning i andre og lignende situationer. Vygotskis (1896-1934) virksomhedsteori er inde på de samme principper, nemlig at det er ved aktiv virksomhed, at vi tilegner os viden og erfaringer. Luhmann (1927-1998) påpeger ligeledes i sin systemteori, at overføring af viden fra et system (person) til et andet system er ganske umuligt. Viden bliver kun til ved en indre refleksionsproces, som naturligvis sagtens kan være igangsat af ydre omstændigheder som for eksempel undervisning. Viden er individets personlige konstruktion af sin opfattelse af omverdenen. Her

»AUB – deltagerprocent på firs«

er det igen lagt op til systemet (personen) selv at skabe en øget forståelse af omverdenens kompleksitet. Kort sagt: om der foregår en læreproces.

For at kalde undervisningsmetoden projektpædagogik, skal nogle principper være opfyldt:

1. Problem. Der skal være et problem, som danner grundlaget for læreprocessen.

2. Erfaringslæring. De studerende tager udgangspunkt i det, de ved i forvejen, og det, der har deres interesse. Dette er med til at øge motivationen og skabe mening.

3. Aktivitet. Det forudsætter aktivitet på flere områder fra de studerendes side, hvis de skal udarbejde projektet.

4. Tværfaglighed. De studerende skal tænke tværfagligt, idet de bliver placeret i problemer eller situationer, som skal behandles, i modsætning til traditionel undervisning, hvor man kun forholder sig til specifikke mål inden for faget.

5. Gruppebaseret læring. De studerende skal få tingene til at fungere i gruppen. Derved opnår de studerende personlige kompetencer med hensyn til at kunne håndtere samarbejdsprocessen.

6. Eksemplaritet. Dette er et helt centralt princip i projektpædagogikken, idet de teorier, metoder og viden, som de studerende opnår ved arbejdet med det konkrete projekt, skal kunne overføres til andre områder.

Efter denne gennemgang af nogle af læringsteoriene bag projektpædagogikken vil jeg blot konstatere, at således er ideerne og principperne, og på baggrund af disse teorier er undervisningen mere eller mindre lagt op på moderinstitutionen.

Så er udfordringen at få vores bidrag til at passe ind i den store sammenhæng.

Erfaringer fra Aalborg Universitetsbibliotek

Det er klart, at projektpædagogik stiller store krav til de studerende om selvstændigt at løse de opgaver, de bliver stillet overfor og dermed også til indhentning af relevant litteratur. Kompetencer inden for litteratur- og informationssøgning er vital, hvis man skal begå sig på sit studium og på arbejdsmarkedet bagefter. Men man skal ikke af den grund forfalde til at tro, at undervisning i informationssøgning er det vigtigste i de studerendes liv. Det er det ikke! Det er en hjælpedisciplin, som kan gøre nogle andre områder mindre besværlige. Det vigtigste i de studerendes liv er projektet. Projektet opluger de studerende i så høj en grad, at alt, hvad der ikke kan relateres til projektet, bliver af mindre betydning.

Set i lyset af dette, har vi valgt at tage udgangspunkt i de studerendes projekter. Godin-projektet på RUB nåede efter en langvarig udviklingsproces frem til det samme resultat: *"Vi har i dag valgt en undervisningsform, der udelukkende drejer sig om, at de studerende skal søge informationer til deres projekter"* (Claus Poulsen i DF Revy 25 (4) 2002, side 87). Der er dog mange forskelle i måden, vi tilrettelægger forløbet på. For eksempel bruger vi 2½ time pr hold. Godin projektet bruger 10 timer. Med 2½ time, fordelt på 11/4 timers teori og 11/4 timers øvelser + opsamling, når vi ikke at køre folk trætte med boolske operatører og andre bibliotekstekniske ting. Vi får i stedet et koncentreret forløb, som ikke er for langt, men heller ikke så kort, at de studerende ikke får et fundament, de kan bruge til selvstændigt at arbejde med informationssøgning. Og det er, når den enkelte selv erfarer, reflekterer og erkender, at den virkelige læring sker.

Det er klart, at der går meget forberedelsestid med at målrette undervisningen, som vi gør. Men denne tid er ikke spildt. Det er der to grunde til. Dels bliver vi, der underviser, en hel del dygtigere til vores arbejde, når vi har været denne proces igennem, og dels opnår vi faktisk det, vi gerne vil, nemlig at det bliver nærværende for de studerende. De kan se et formål med det hele. Det skærper opmærksomheden, når vi taler om ting, der angår dem, på en meget direkte måde.

Tidspunktet, vi udbyder disse kurser på, er vigtigt, idet de skal planlægges således, at vi kommer ind på præcis det tidspunkt, hvor de står i informationssøgesituationen. Kort sagt, så er der, når vi tilrettelægger undervisningen på denne måde, et produktivt samspil mellem behov, motivation og formål.

De studerende, der har deltaget (vi har i efteråret 2003 har en deltagerprocent på ca. 80), har været positive og givet udtryk for, at de ikke på forhånd vidste, hvor meget AUB egentlig har af kvalitetsressourcer, som de ikke kan få på anden vis. De studerende syntes selv, at de har fået nogle gode værktøjer til informationssøgning, og at de har fået et bedre grundlag for at arbejde selvstændigt med disse ting. Førhen var det tilfældigt, hvad de fandt frem til ved at anvende Google og ikke ret mange andre redskaber. Nu er der kommet mere struktur og større bevidsthed om de muligheder, som de har. Før fyldte Google næsten hele verdensbilledet. Nu er AUB i langt højere grad blevet en del af verdensbilledet og har oven i købet fået en fremtrædende plads. Og det kan ses på kvaliteten af projekterne. Flere af deltagerne er kommet, fordi de har fået det anbefalet af deres studiekammerater – og det er i virkeligheden den bedste kritik.

Litteratur

Kolmos, A. og Krogh, L. (Red.). (2002). *Projektpædagogik i udvikling*. Aalborg Universitetsforlag.

Bisgaard, N. J. (Red.). (1998). *Pædagogiske teorier*. (3. udg.). Billesø & Baltzer.

Sikring af adgang til digitalt materiale og OAIS referencemodel

Af Adrian Price, Birte Christensen-Dalsgaard, Mogens Sandfær, Birgit Henriksen, Birgitte Lau og Hanne Marie Kværndrup
Fotos Birte Christensen-Dalsgaard

Adrian Price

Bibliotekskonsulent ved Danmarks
Veterinær- og Jordbrugsbibliotek
ap@kvl.dk

Birgit Henriksen

Digitaliseringschef
ved Det Kongelige Bibliotek
bnh@kb.dk

Birte Christensen-Dalsgaard

IT-udviklingschef ved Statsbiblioteket
bcd@statsbiblioteket.dk

Birgitte Lau

Chefkonsulent
ved Roskilde Universitetsbibliotek
blau@ruc.dk

Mogens Sandfær

Udviklings- og IT-chef
ved Danmarks Tekniske Videncenter
ms@dvt.dk

Hanne Marie Kværndrup

Bibliotekskonsulent
ved Biblioteksstyrelsen
hmk@bs.dk

Lagtingsbevaring af og adgang til digitalt materiale er for alvor på vej ind på bibliotekernes dagsordener. Bevaring af digitale objekter stiller helt anderledes krav end bevaring af papirmateriale. Der er derfor en stor opgave foran bibliotekerne, før de kan deklarerer sig selv i stand til at garantere fuld adgang for brugerne. Der er mange spændende aktiviteter i gang, hvor der arbejdes på den metodemæssige, tekniske og organisatoriske infrastruktur, som er nødvendig.

Indledning

I oktober gik turen for seks DEF-folk (Adrian Price, DVJB, Birgit Henriksen, KB, Birte Christensen-Dalsgaard, SB, Birgitte Lau, RUB, Mogens Sandfær, DTV, Hanne Marie Kværndrup DEF/BS) til den amerikanske østkyst for at studere Digital Preservation og E-publishing.

Studieturen udsprang af FC-kollegiets rapport om digital arkivering og institutional repositories samt af DEF's programområde for E-publicering, hvor bl.a. institutional repositories er et indsatsområde. Gennem de sidste år har arbejdet i DEF samt på Det Kongelige Bibliotek (KB) og Statsbiblioteket (SB) vist, at opgaverne med webarkivering og digital bevaring er meget væsentlige emner at få sat på dagsordenen i den danske bibliotekssektor.

Det er ikke længe siden, at vi indførte de første digitale bibliotekssystemer i

Danmark. Det er slet ikke længe siden, tekstbehandling begyndte at vinde indpas for alvor i informationsproduktionen, og det er kun "i forgårs", at Internettet og webteknologien for alvor tog fart. Allerede nu er vi bagefter med tekniske standarder, softwareudvikling, workflow-systemer, organisering og planlægning af, hvorledes vi skal håndtere de digitale objekter og informationsprodukter, som hver eneste dag "fødes".

Umiddelbart kan det synes som en simpel opgave at bevare digitalt materiale! Vi har jo en forholdsvis ny pligtafleveringslov, der også omfatter digitale værker, og KB og SB har som national opgave at bevare disse produkter! Ja vel – men hvad med de dynamiske værker, det vil sige websites, e-tidskrifter med videre, og al øvrig vidensproduktion fra universiteter, uddannelsesinstitutioner – alt det der ikke kan kaldes værker – det kan vel bare gemmes i digitale depoter eller biblioteker? Men så nemt er det ikke, vi har travlt, for hver dag forsvinder information, som ikke genskabes.

Studieturen gik først til Boston, hvor vi besøgte MIT og specielt så nærmere på systemet DSpace [DSPACE], som er et software for institutional repositories. Næste stop var Ithaca, NY, nærmere betegnet Cornell University, hvor e-publiceringsprojektet Euklid [EUKLID] og softwareudvikling af Fedora [FEDORA] blev studeret. Cornell University var vært

ved en uges workshop om Digital Preservation, og vi blev grundigt indført i OAIS modellen samt i mange højst relevante emner omkring emnet digital bevaring. DEF har bidraget økonomisk til turen, og hensigten er selvfølgelig, at den viden, vi har bragt med os tilbage, skal indgå i det videre arbejde i DEF og derved komme bibliotekerne til gode. Vi vil efterfølgende forsøge kort at præsentere resultatet af vores studietur.

Open Archival Information System (OAIS) referencemodel og Trusted Digital Repositories (TDR)

Bibliotekerne har i de sidste cirka ti år koncentreret sig om adgang til digitale materialer og ikke så meget om bevaring af dette materiale. I "papirets tid" var bevaring for fremtidige generationer ellers opfattet som en af bibliotekernes kerneopgaver. Biblioteker er nu mange steder begyndt også at sætte fokus på bevaring af digitalt materiale.

Årsagen til denne tøven med at kaste sig over bevaringsproblematikken vedrørende digitale materialer er også begrundet i, at de skal behandles på en anden måde end det materiale, som bibliotekerne hidtil har været vant til at behandle. Der skulle først udvikles og indføres metoder til, langtidbevaring af dette "e-materiale".

Disse metoder knytter sig til de organisatoriske forhold, de informationsmæssige og de tekniske: Institutioner skal være klar

til kontinuerligt at udføre bevaringsopgaverne. E-materialer skal beskrives med metadata, en forudsætning for en sikker bevaring, og de nødvendige tekniske processer, som knytter sig til det enkelte e-materiale, skal være på plads. Disse metoder er nu ved at være så udviklede, at de kan give bibliotekerne et solidt grundlag for, hvordan opgaven skal takles.

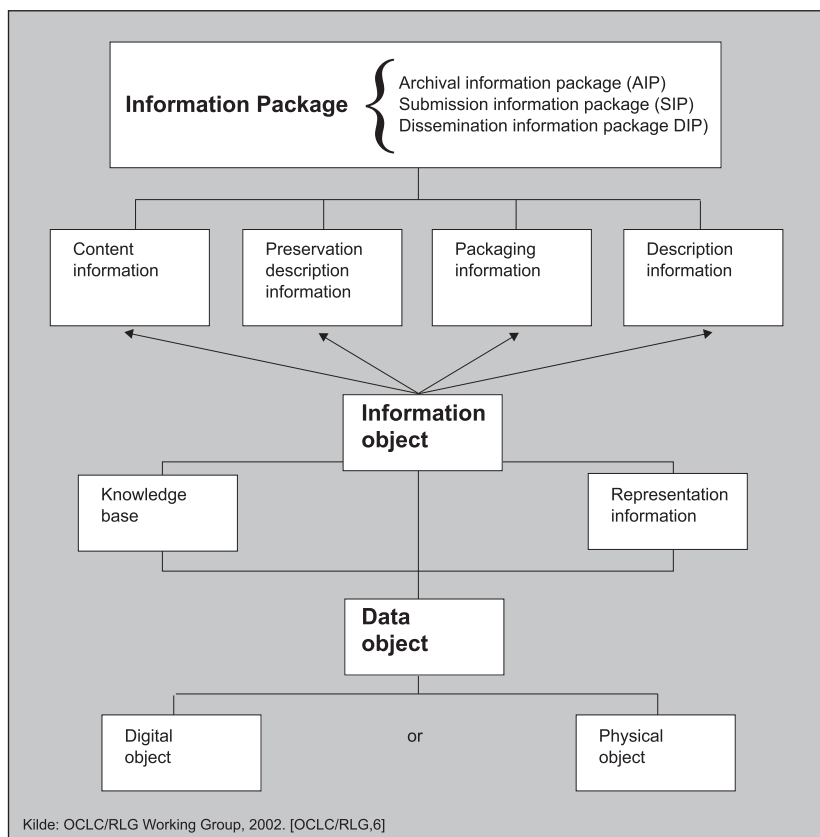
OAIS referencemodel

I januar 2002 udkom *Reference Model for an Open Archival Information System (OAIS)*, en anbefaling udarbejdet af Consultative Committee for Space Data Systems (CCSDS) [OAIS].

OAIS referencemodel fastlægger det organisatoriske og/eller systemmæssige grundlag, som er nødvendigt for langtidsbevaring af "informationsbærende objekter". En "referencemodel" bruges til at klarlægge terminologi og standarder og til at fastlægge et hensigtsmæssigt work- og informationsflow inden for et givent område.

Grundlæggende tager OAIS-modellen ikke stilling til, om objekterne er digitale eller fysiske, men når modellen udfoldes, er det de digitale materialer, man koncentrerer sig om. Modellen er udviklet til at blive brugt i design af såvel specifikke systemer til håndtering og bevaring af digitale objekter som organisationer med arkivforpligtelser. Modellen i sig selv forudsætter ingen specifik metodik, IT platform, sprog, grænseflade, teknologi, database eller andet element, som måtte indgå i en bestemt implementering eller anvendelse af modellen: "The OAIS Reference Model is designed as a conceptual framework in which to discuss and compare archives....it attempts to address all the major activities of an information preserving archive in order to define a consistent and useful set of terms and concepts." [OAIS, 1-3]. Modellen kan anvendes som ramme for udvikling af systemer (arkiver, software), som vil sikre langtidsbevaring af og -adgang til digitale materialer.

Fig. 1 viser de forskellige elementer, som indgår i OAIS informationsmodel. Det er ikke muligt her at gennemgå modellen i detaljer, kun en summarisk gennemgang.

Figur 1: OAIS informationsmodel

Modellen er bygget op omkring et "dataobjekt" (som kan være fysisk eller digitalt), hvor dataobjektet fortolkes ved at kombinere en nærmere defineret brugergruppes nødvendige viden ("knowledge base" i modellen) med information, som er nødvendig for en korrekt gengivelse, forståelse og fortolkning af et dataobjekts indhold. [OCLC/RLG, 6-7] Et "informationsobjekt" er et dataobjekt kombineret med objektets repræsentationsinformation, som er den information, som er nødvendig for at gengive objektet og gøre det forståeligt. Der er fire typer informationsobjekter: indholdsinformation (den information som arkivet skal bevare), bevaringsinformation (information om objektet som skal bruges til bevaring), indkapslingsinformation (packaging information, information om objektet og dets metadata) og deskriptiv information (som bruges til genfindning af objektet i arkivet). I modellen er disse fire typer henholdsvis "content information", "preservation description information", "packaging information" og "descriptive information".

Disse fire informationsobjekter indgår i en "informationspakke", som er en af tre typer: en "submission information package" (SIP), en "archive information package" (AIP) og en "dissemination information package" (DIP). Hvordan disse "pakker" behandles af arkivet, gennemgås i næste afsnit.

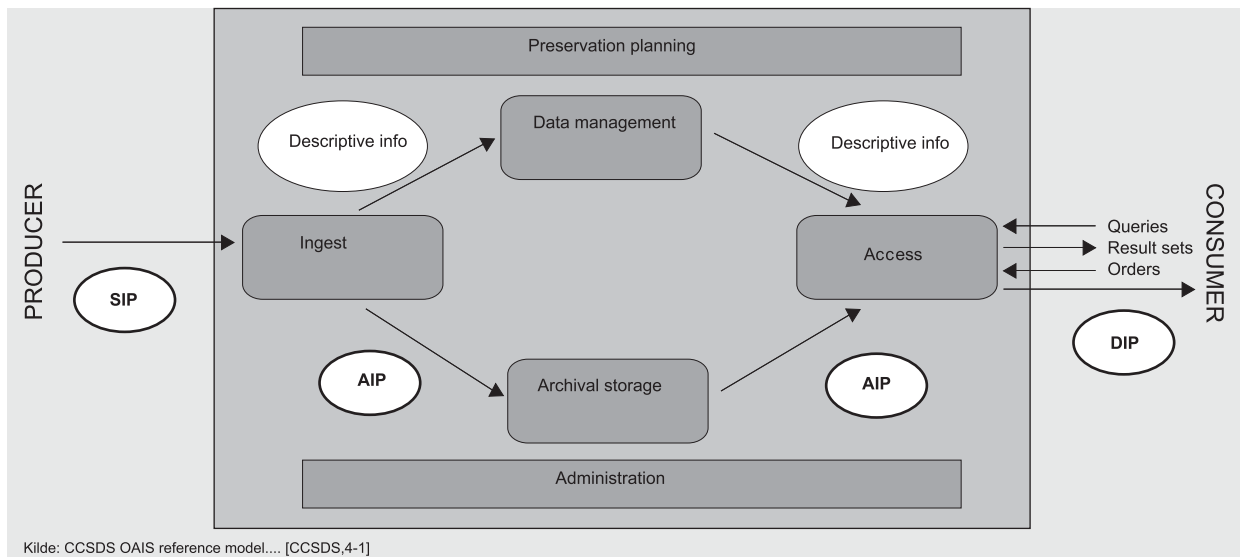
OAIS funktionel model

OAIS referencemodellen fastlægger også et arkivs funktionelle komponenter, som skal håndtere information i et "OAIS arkiv".

Fig. 2 (se næste side) er på et højt niveau, og kun et udvalg af informationsstrømmen er vist. Figuren viser OAIS-modellens seks funktionelle enheder (ingest, data management, archival storage, preservation planning, access og administration) og informationspakkernes (SIP, AIP, DIP) placering i informationsstrømmen. Deskriptiv information hentes hovedsageligt fra pakkerne og sørger for genfindning af objekterne.

Fra venstre mod højre viser figuren, hvordan en informationspakke (SIP-pakke) indlemmes i arkivet, deskriptive metadata hentes fra pakken til databasen, så objektet kan genfindes af brugerne ved søgning (DIP-pakken), og en "AIP pakke" dannes til objektets langtidsbevaring. Hele operation overvåges af administrationsenheden.

Informationsstrømmen i hver af disse funktionelle enheder kan brydes yderligere ned. [CCSDS, 4-5 – 4-16]

Figur 2: OAIS funktionelle enheder

TDR

Hvis OAIS-modellen fastlægger den informations- og funktionsmæssige infrastruktur, som hører til digital bevaring i et arkiv, så er der behov for fastlæggelse af arkivets politiske og organisatoriske mål, som vil sikre langtidsbevaring og adgang til e-materialer. I forlængelse af en rapport publiceret i 1996 *Preserving Digital Information: Report of the Task Force on Archiving of Digital Information* [CPA/RLG], som beskrev behovet for langtidsbevaring af digital materiale samt arkivinstitutternes opgaver og forpligtelser, blev der nedsat en Research Library Group (RLG) og OCLC arbejdsgruppe, som fik til opgave at beskrive de funktioner og ansvarsområder som digitale arkiver ("repositories"), skulle være i besiddelse af [RLG/OCLC].

Arkiver, som skal sikre langtidsbevaring af digitalt materiale, skal stræbe efter at få betegnelsen "trusted digital repository (TDR)", det vil sige arkiver, som er i besiddelse af den tilstrækkelige og nødvendige infrastruktur og kompetence til at sikre adgang til digital information i fremtiden. Der indgår i arbejdsgruppens rapport en hensigtserklæring om certificering af institutioner som "trusted digital repository" [RLG/OCLC, 33-35]. Institutioner skal anvende metoder og procedurer, som overholder kvantitative og kvalitative mål til sikring af adgang til digital information, og disse metoder og procedurer skal dokumenteres.

TDR er ligesom OAIS-modellen defineret i forhold til det, som betegnes en "designated community", det vil sige en gruppe

brugere, som kan forventes at skulle kunne anvende og forstå det materiale, arkivet har ansvar for. Det er denne definerede brugergruppe, som arkivet skal etablere adgangs- og brugsbetingelser for. Hertil kommer, at brugerne også skal kunne stole på integriteten af det materiale, arkivet giver adgang til.

Som fremlagt i RLG-OCLC rapporten, er det hensigten, at en TDR's arbejdsprocesser og procedurer skal være "OAIS compliant", det vil sige være bygget op med en informations- og funktionsmæssig infrastruktur, som er i overensstemmelse med OAIS-modellen (og som nu er en ISO standard).

Bevaringsmetadata

Som det fremgår af fig. 1, er forståelse og anvendelse af et "informationsobjekt" et spørgsmål om en brugers videnbase (den viden, brugeren er i besiddelse af, og som skal anvendes til at bruge og forstå et bestemt informationsobjekt) og et spørgsmål om et sæt data, som er blevet tilknyttet objektet. Dette sæt data skal bruges til både at sikre forståelse og anvendelse hos brugeren og til at sikre, at objektet forbliver forståeligt og anvendeligt fremover.

Metadata, som er blevet tilknyttet et informationsobjekt, kan opdeles i forskellige typer afhængig af, hvad det skal bruges til, for eksempel genfindingsmetadata (metadata for "resource discovery" også kaldet deskriptive metadata) og administrative metadata. Metadata, beregnet til at sikre adgang over tid, kaldes bevaringsmetadata. (Der er endnu ikke konsensus for opdeling af metadata i typer, og bevarings-

metadata kan opfattes som en særlig form for administrative metadata eller som et selvstændigt sæt metadata).

Bevaringsmetadata bruges til for eksempel at fastlægge, hvilket filformat et dataobjekt er i, og hvilken software, hardware og operativsystem der er nødvendigt for at anvende objektet. Er et objekt et sammensat objekt? Hvis ja, hvad består den enkelte del af (tekst, billeder, lyd...)? Hører der dokumentation til objektet? Og så videre.

Der er blevet udarbejdet en række metadataformater for digitale objekter [CEDARS] [JISC] [NLNZ] [AU] [OCLC/RLG], og nogle af disse formater har valgt at følge OAIS modellen mere eksplicit end andre, for eksempel CEDARS og OCLC/RLG Working Group's forslag. Ligesom på andre områder er det både kritisk og nødvendigt at fastlægge et passende niveau for tildeling af metadata med hensyn til formål og anvendelse.

Med OAIS-modellen og en række metadataformater, som knytter sig til modellen, er der et modent grundlag at basere nationale tiltag på vedrørende langtidsbevaring af digitale objekter. Herudover er der en hel del internationale aktiviteter på området, som sikrer videreudvikling af modellen og formaterne.

Pligtaflevering af netpublikationer – set i lyset af OAIS modellen

I Danmark har pligtafleveringsloven siden 1998 omfattet statiske netpublikationer. Publikationer anmeldes via www.pligtaflevering.dk, hvorefter de hentes – eller hvis dette ikke kan gen-

Cornell University – Ithaca, NY, var vært ved en uges workshop om Digital Preservation

nemføres, afleveres efter aftale. Nedenfor er aktiviteterne beskrevet i relation til det begrebsapparat, som er formuleret i OAIS modellen for at give en illustration af denne.

Som beskrevet ovenfor er der to synsvinkler – den funktionelle og den informationsorienterede. Den funktionelle beskrivelse opererer med funktioner som administration, indsamling (ingest), arkivering, informationsstyring (data management), bevaring og adgang. Disse funktioner beskrives først. Derefter vender vi os mod struktur og indhold af de informationspakker, som håndteres.

Den helt centrale funktion er administrationsfunktionen, der samler organiseringen af opgaven med at arkivere netpublikationerne. Da ledelse ligger uden for modellen betyder det i et webarkiveringsscenario, at de grundlæggende forudsætninger som den lovgivningsmæssige beslutning om, at dele af nettet skal arkiveres, samt tilvejebringelse af resurser i form af økonomi, personale, platform (hardware og software) samt gode netværksforbindelser ikke er en del af det, der er omfattet af modellen.

Administrationsfunktionen omfatter derimod opgaverne med at etablere og sikre overholdelse af standarder, at gennemføre den grundlæggende opsætning af arkiveringssystemet, etablering af aftaler om aflevering af netpublikationer eller adgang til sådanne, der eventuelt er beskyttet af brugerid og password, effektivering af den fastsatte politik for hvad der skal indsamles (statiske netpublikationer), og hvordan det skal gøres (indsamling efter anmeldelse), og hvordan det skal bevares, kvalitetssikring (får vi de publikationer, vi skal have) og endelig også brugeradministration.

Selve indsamlingen (ingest) omfatter såvel den semi-automatiserede indhøstning, der sker, når programmer indhenter de statiske netpublikationer til pligtafleveringssystemet, samt indlemmelse af netpublikationer, der er afleveret ifølge en forudgående aftale.

Før selve indsamlingstidspunktet (pre-ingest) sker der i dag en anmeldelse af publikation til arkivering via www.pligtaflevering.dk, og undertiden træffes der beslutning om, at det anmeldte ikke kan indsamles efter loven, eller at

det anmeldte ikke egner sig til at indsamle via høstning, og derfor bør afleveres på en anden måde, der så aftales.

Når en netpublikation er modtaget, lagres den i det fysiske arkiv. Selve den arkivmæssige opbevaring omfatter både den initiale lagring, det vil sige opbevaring af den modtagne bit-strøm og lagring af alle de efterfølgende repræsentationer af denne bit-strøm, som fremkommer, når vi har flyttet en bit-strøm fra et dataformat til et andet. Løbende tager vi kopi af hele arkivet både i form af backup og ved at spejle hele arkivet fra Det Kongelige Bibliotek til Statsbiblioteket.

En lang række oplysninger gemmes uden for selve netpublikationen. Disse vedligeholdes gennem informationsstyringsfunktionen (Data Management). Det er for eksempel oplysninger, der knytter sig til hele indsamlinger i modsætning til indsamlingen af hvert enkelt lille dataobjekt, men også opsætning af indsamlingsværktøjer, bibliografiske metadata samt andre data, der for eksempel stammer fra anmeldelsesblanketten, teknisk-administrative metadata som proveniens, tidsstempler, adgangsrestriktioner, dataformat og auten-

citet, og endelig etableres et indeks til fritekstsøgning.

Planlægning af bevaringsaktiviteterne (Preservation planning) omfatter etablering af en bevaringsstrategi for alle de indsamlede netpublikationer, det vil sige både en plan for, hvorledes for eksempel HTML-, PDF- og worddokumenterne med deres indlejrede billeder i for eksempel GIF eller JPEG eller de indsamlede lyd- eller flash filer skal formatkonverteres, og en plan for, på hvilke medier de må ligge, så vi er sikre på, at vi for eksempel stadig har båndstationer, der kan læse vores bånd.

Ud over udarbejdelsen af strategier omfatter aktiviteterne også helt konkret at overvåge de lagringsmedier og dataformater, der forekommer i arkivet, samt for de sidstes vedkommende løbende at sikre, at der kan gives adgang til filerne, og at der er adgang til de viewere og plug-ins, der skal til, for at dette kan ske på tilfredsstillende måde. Endelig omfatter bevaringsplanlægning også en løbende kontakt til arkivets forskellige brugergrupper.

Endelig skal der jo kunne gives adgang (access) til indsamlede og bevarede publikationer. Denne funktion omfatter både en regulering af adgangen til de arkiverede netpublikationer, der kun må gives fra Det Kongelige Biblioteks og Statsbibliotekets læsesal, samt redskaber til dels at få overblik over, hvad der ligger i arkivet via søgegrænsefladen på www.pligtaflevering.dk, dels at få adgang til (se/høre og eventuelt udskrive) selve den bevarede netpublikation.

Vender vi os mod informationspakkerne, opererer vi med tre typer:

- Det, som afleveres og skabes i forbindelse med aflevering (SIP – submission information package)
- Det, som opbevares (AIP – Archival information package)
- Det, som brugeren får (DIP – dissemination information package).

Ser vi på den nuværende håndtering af netdokumenter har vi:

En SIP i det nuværende webarkiveringsarkiv består af navnet på den URL, der arkiveres, samt den http-respons, vores programmer modtager (HTTP-header

information med blandt andet mime type, samt sidens egentlige indhold), når vi beder en webserver om at få den pågældende URL.

En AIP i samme arkiv indeholder ud over SIP'en også oplysninger, der har med indsamlingen at gøre (høsttidspunkt, autentificeret...), deskriptive metadata indtastet af anmelderen, for eksempel udgiver, titel og forfatter, oplysning om hvorvidt publikationen stammer fra en offentlig institution eller ej, en entydig identifikation (værknummer) samt oplysninger om URL'ens liv efterfølgende i arkivet.

En DIP i et eksisterende adgangssystem, som det for eksempel kan ses på www.pligtaflevering.dk, indeholder et uddrag af AIP'en (få udvalgte bibliografiske metadata, oplysninger om formater og tilgængelige repræsentationer) samt i dette tilfælde oplysninger om den URL, hvor publikationen oprindeligt er indsamlet fra, og den URL, hvor dokumentet nu kan findes i arkivet.

Institutional Repositories og OAIS

I disse år arbejdes der intensivt overalt i den akademiske verden for at etablere digitale institutionsarkiver, de såkaldte "institutional repositories". I flere lande, for eksempel UK, kører ambitiøse og landsdækkende programmer, som har som mål at opbygge et netværk af digitale arkiver på samtlige universiteter.

Under vores besøg på MIT, hvor vi mødte udviklingsstaben bag det mest udbredte software på området, DSpace, blev vi blandt andet orienteret om samarbejdsprojektet CMI mellem MIT og Cambridge, som med et budget på 18 mio. kr. skal indføre et insitutional repository på Cambridge. Samtidig er en række træningsseminarer for andre UK universiteter under afvikling, så man formentlig kan forvente en bølge af implementeringer i de kommende måneder og år.

På MIT er situationen den, at forskerne har næsten uindskrænkede rettigheder til deres forskning, og at universitetet arbejder med meget store eksterne forskningsprogrammer, som sætter rammer for forskningspubliceringen. Så selv om DSpace på MIT selvbevidst erklærer, at deres formål er "*to create and establish an electronic system that captures, preserves and communicates*

the intellectual output of MIT's faculty and researchers", fik vi indtrykket af, at det gik noget langsomt med at overbevise forskerstaben om de fordele, de kan have af et Institutional Repository. Deres råd til andre, der skulle begynde processen, var at tilbyde så meget assistance som muligt, for eksempel til registrering og datahåndtering, i en lang indkørfase.

Det er ingen tilfældighed, at bevarings- og kommunikationsaspektet understreges i MIT's mission statement. For selv om mange i forskningsbibliotekssektoren har den bagtanke med disse arkiver, at det kunne være fint at etablere nogle rammer for publicering, som kunne udfordre kommercielle tidsskrifter med deres ublu prissætninger, er der ingen tvivl om, at dette formål er en langsigtet strategi, som arkiverne forhåbentlig vil bidrage til. På kort sigt er de to vigtigste aktuelle argumenter for oprettelsen af arkiverne, at dokumenterne bliver lettere tilgængelige og mere synlige, og at de vil blive opbevaret sikkert. Forskeren skal kunne stole på, at dokumentet opbevares i en autentificeret udgave og vil være tilgængeligt på længere sigt.

Det kan lyde som en selvfølgelighed, at de tilgængelige softwarepakker til institutional repositories også er klædt på til opbevaringen, men det er ikke uden videre tilfældet, i hvert fald ikke, hvis man tager OAIS modellen som udgangspunkt. Flere af de softwarepakker, som er fremme i øjeblikket, har ikke tilstrækkelige faciliteter til sikring af dokumenternes fremtidige tilgængelighed. Det gælder begge de udviklingsprojekter, som gruppen fik lejlighed til at mødes med i forbindelse med studierejsen.

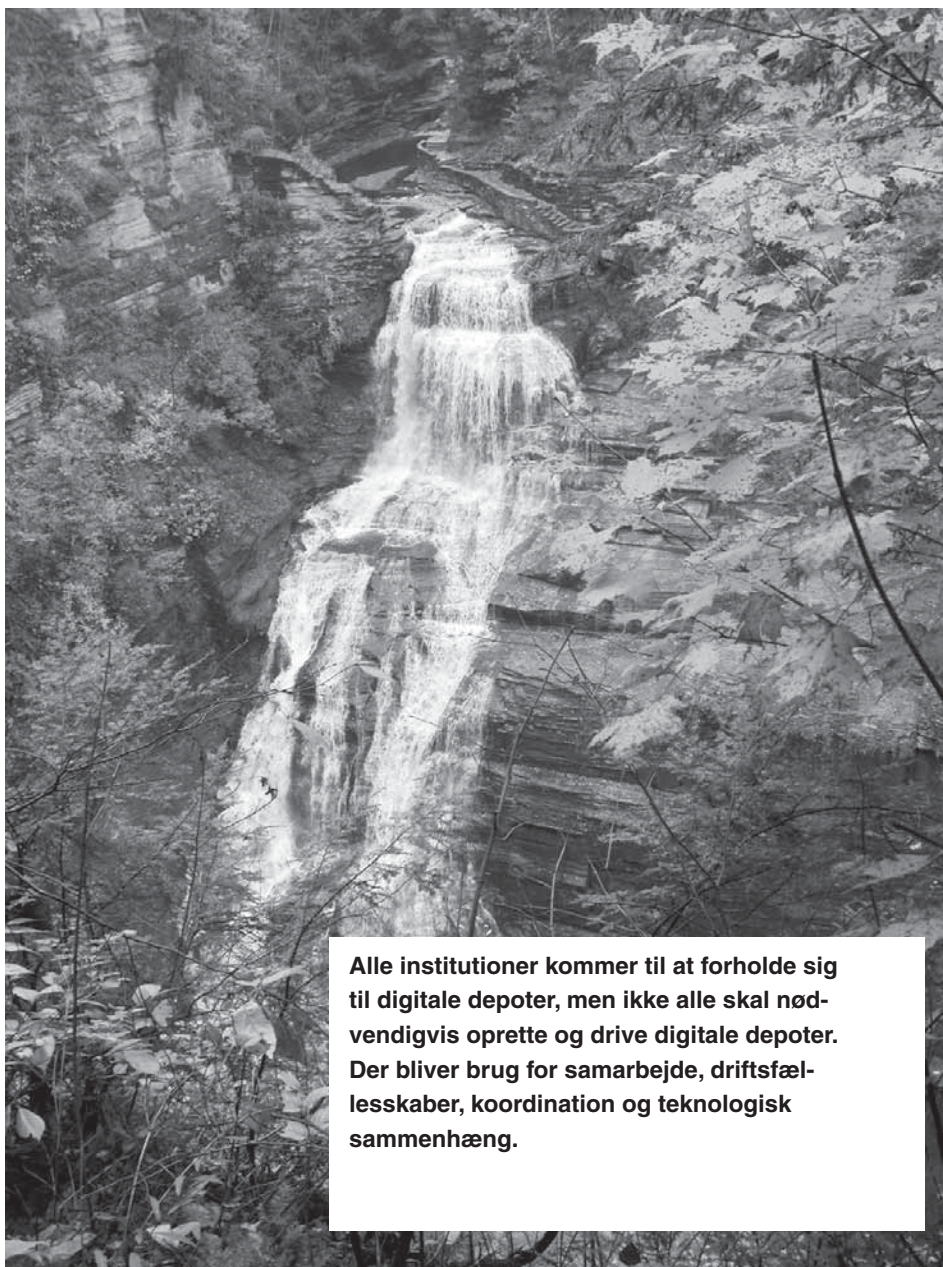
Ud over DSpace, som er omtalt ovenfor, var der tale om projektet Fedora, som er udviklet på Cornell, og som i sin opbygning forekommer mere fremtidsrettet end DSpace. Hvor DSpace har karakter af en færdig softwarepakke, som man kan downloade og installere uden yderligere dikkedarer, har Fedoras software en stærkere grundlæggende opbygning, både hvad angår databasestruktur og faciliteter til strukturering af det enkelte digitale objekt. Til gengæld har Fedora ikke fokuseret på de dele af systemet, som skulle supplere den overbevisende systemkerne med en brugervenlig og salgbar indpak-

ning – for eksempel et brugerinterface og nogle web-baserede administrationsrutiner. Vælger man Fedora, markerer man, at man systemmæssigt har muskler til selv at sætte systemkernen ind i sin egen ramme, mens DSpace er til at installere for næsten enhver institution, forudsat at man kan leve med dens defaultformater og metadata.

Hvis man tager OAIS modellen som det, den egentlig er tænkt som – en slags blueprint for ”det ansvarlige arkiv” – så har hverken Fedora eller DSpace endnu udviklet de faciliteter, der skal til, for at styre samlingerne ud fra et bevaringsaspekt. Hele det område af OAIS modellen, som vedrører arkivets samspil med ”preservation planning” og ”preservation administration”, indgår endnu ikke i systemerne, og selve strukturen i opbygningen af såvel ”submission packages” (SIP) som arkivets dokumentenheder, ”archive packages” (AIP), er ikke fremtidssikrede, hvis man forestiller sig, at man løbende skal kunne overvåge behov for bevaringsmæssige indgreb for at sikre visse af arkivets objekter.

Men selv om det tilgængelige open source software altså endnu ikke lever op til OAIS modellen, kan der være gode argumenter for at vælge det som udgangspunkt for at starte en nødvendig proces, som med sikkerhed vil være langvarig og lærerig. Selve afklaringen og erfaringsopbygningen omkring denne type arkiver kan ikke vente på, at det perfekte software er udviklet og til rådighed. Man må snarere se for sig en proces, hvor vi fra dansk side byder ind med bidrag til de udviklingsmiljøer, som er opstået omkring for eksempel DSpace og DIVA, som Statsbiblioteket arbejder med. Set i dette lys, er udviklingsmiljøet omkring softwaret muligvis en vigtigere evalueringsparameter, end det øjeblikkelige systemindhold. Det var ikke mindst af hensyn til denne evaluering vigtigt for studiegruppen at få mulighed for et reelt møde med udviklerne bag DSpace og Fedora.

I mellemtiden – det vil sige mens der arbejdes på, at softwaret for institutional repositories nærmer sig OAIS standarder for bevaring – er det vigtigt at sikre sig bedst muligt mod de risici for databtab, som vitterlig er til stede. Det kan og bør dels ske ved, at samspillet mellem institutionsniveauet

Alle institutioner kommer til at forholde sig til digitale depoter, men ikke alle skal nødvendigvis oprette og drive digitale depoter. Der bliver brug for samarbejde, driftsfællesskaber, koordination og teknologisk sammenhæng.

og det nationale niveau for digital bevaring snarest bliver implementeret, dels ved at der sker en systematisk kompetenceopbygning hos dem, der skal implementere systemerne lokalt. Hvis vi ikke sætter massivt ind på disse områder, i forbindelse med at vi åbner vores institutionsarkiver, risikerer vi i værste fald at tabe troværdighed i forhold til de forskningsgrupper, hvis arkiveringsbehov vi tilbyder at dække.

Nationale aktiviteter

I Danmark er mange biblioteker involveret i opbygning af digitale samlinger. Disse kan opstå som resultat af en bevaringsstrategi for det analoge materiale, det vil sige gennem digitalisering, som resultat af en formidlingsstrategi, igen digitalisering eller ved at lave samlingsopbygning af ”født digitalt” materiale. Det er klart, at bevaringsindsatsen for det digitale materiale må og skal afhænge af,

om det er eneste kopi, eller om der eksisterer en analog bevaringskopi. Ligger det museale ansvar på den digitale version, bør bevaring sikres gennem en aktiv bevaringsproces. En forudsætning er selvfølgelig, at materialet er blevet indsamlet.

Tager vi det sidste, indsamling, først, eksisterer der flere initiativer, som kan ses som arbejdende hen mod dette mål. Opbygningen af de tidligere omtalte institutionelle arkiver (eller hvad nu institutional repositories kaldes) er et eksempel, hvor man forener formidling med opbygning af et digitalt arkiv med forskningsmateriale. Et andet eksempel er opbygningen af et digitalt arkiv hos DAB med publikationer fra staten, et sidste er opbygning af preprintservere og understøttelse af elektroniske tidsskrifter. Alle disse er eksempler, hvor bibliotekerne tidligere håndterede de trykte

versioner, men nu ved håndtering af digitale versioner opnår såvel et mere brugervenligt produkt som en umiddelbar rationaliseringsgevinst. Prisen er imidlertid, at materialet nu er i en form, som på anderledes vis kræver overvågning – både mht. bevaring af filerne og til fortolkning af disse.

Hvad, hvordan og hvor meget, som skal bevares, er i nogen grad et politisk spørgsmål. Dette blev behandlet i kulturarvsrapporten, hvor alle aspekter af den digitale kulturarv blev behandlet. I forbindelse med webarkivering blev det konstateret, at der var et behov for at udvide mandatet, hvis man i fremtiden skulle kunne danne sig et indtryk af, hvordan informations- og kommunikationsmønstre var i starten af det 21'ende århundrede.

I webarkiveringsprojektet [netarkivet.dk] er målet at undersøge mulighederne for at etablere en samling af publiceret materiale – stationært, dynamisk og interaktivt, bestående af tekst, billeder, musik, video og animationer og dækkende både informationsformidling og kommunikation. Der skal etableres grundlag for en vurdering af, hvad der kan lade sig gøre og til hvilken pris. Der er her tale om store mængder data og om en stor diversitet i materialet. Bevaringsudfordringerne for dette materiale er derfor meget store.

Vender vi os mod bevaring kan det først konstateres, at der er tale om to typer bevaring:

- Bitbevaring, som går ud på at bevare filerne intakte (det vil sige alle bit'ne).
- Logisk bevaring, som går ud på at sikre, at filerne kan omsættes til noget, som et menneske kan opfatte.

Tidligere har fokus været på det første punkt, men med de hastige ændringer i soft- og hardware er der ved at komme fokus på den anden pind. Et nyligt eksempel på en bevaringsindsats er det engelske Domesday-projekt [DOMESDAY]. Generelt, som omtalt i NDIPP rapportens bilag II [NDIPP, 40], har der siden 1960'erne eksisteret omkring to hundrede medier, hvoraf kun meget få har eksisteret i mere end ti år.

Det er klart, at bitbevaring er en forudsætning for al bevaring. Er bittene forsvundet kan man have nok så mange emulatorer eller konverteringsalgoritmer. Det er derfor naturligt, at fokus har ligget og stadig ligger

her. Der er også stadig tale om, at man kan fortolke de fleste filformater. Har man en gammel Wordfil på en gammel 5 ¼ tommer disk, er chancen for at finde relevant drev lille, og chancen for, at denne endnu kan læses, endnu mindre. Men har man i tide sørget for at kopiere den over til en 3 ½ tommer diskette eller på sin institutions lager, ja så er chancerne betydeligt højere.

Ovenstående er et eksempel på media-migrering – og en sådan er en meget vigtig komponent i en handlingsplan. Et eksempel på massemediakonvertering er Statsbibliotekets konvertering fra CD-ROM til tape af musik udgivet i Danmark. 20.000 cd'er er rippet og lagt ind i det digitale bogtårn som wav-filer. Disse er også konverteret til mwa-filer af hensyn til formidling (Phonofile). Wav-filerne er arkivfiler, hvortil knytter sig det museale ansvar. Det er derfor vigtigt at sikre, at filerne sikres gennem mindst to kopier, og at det løbende sikres, at man kan fortolke wav-filerne.

I dag findes forskellige strategier mht. logisk bevaring:

- Emulering, hvor man enten i software eller i hardware sikrer en emulering af de oprindelige omgivelser.
- Formatkonvertering, hvor man sikrer, at man til stadighed har materialet på en form, som kan fortolkes med den til enhver tid gængse fortolkere.
- Museal strategi, hvor man gemmer hardware og software, så man til enhver tid kan genskabe de rette omgivelser (også ofte kaldt teknisk museums strategien).

Institutioner med ansvar for digital bevaring anser den museale strategi for noget nær umulig, hvorfor interessen drejer sig om de to første. Der er mange argumenter for og imod, som det vil være for vidt at komme ind på her. Her vil vi blot konstatere, at begge anses for realistiske alternativer. Har man et rimeligt homogent materiale, synes formatkonvertering i dag at være et godt bud på en strategi, og den vælges ofte, hvis mulighederne er til stede.

Ovenfor er nævnt mange beslutninger i relation til digital bevaring. Dette leder os hen mod et sidste punkt, som vi stiftede bekendtskab med på vores kursus, nemlig udfærdigelse af en handlingsplan.

Handlingsplan

Digital bevaring handler selvsagt om evnen til at sikre digitalt materiale over en lang tidshorison. I modsætning til eksempelvis bøger kræver dette, at institutioner er indstillet på løbende at overvåge og agere i forhold til ændringer. Digitalt materiale kan ikke stilles på en hylde og gemmes, men kræver konstant overvågning – både med hensyn til at sikre filerne og sikre adgang og korrekt fortolkning af disse.

En institutions mulighed for at langtidssikre vil afhænge af en række parametre, såsom hvor centralt det er for dens forretningsområde, økonomisk sikkerhed, lovgivningsmæssig forpligtelse og så videre. For at sikre åbenhed omkring disse spørgsmål bør bevaringsinstitutioner offentliggøre en handlingsplan, på samme måde som flere biblioteker offentliggør deres servicemål. Aktiviteten kan også sammenlignes med den, som ligger bag processen bag ISO9000 certificering, hvor en del af certificeringen netop er en klar dokumentation af de nødvendige processer.

På kurset blev gennemgået en model for, hvordan en sådan handlingsplan kunne opbygges. Denne blev angrebet fra tre vinkler:

- Organisatorisk infrastruktur
- Teknisk infrastruktur
- Finansielle aspekter

Den organisatoriske infrastruktur har tre komponenter, som har hver sit strateginiveau:

- Framework, som på et meget overordnet, politisk plan afstikker rammerne for og indholdet af bevaringsaktiviteterne. Det er den del af handlingsplanen, som forventes at have den længste levetid. Indholdet skal på overordnet plan positionere institutionen i forhold til omgivelserne med hensyn til relevante aspekter af langtidssikring. Det betyder, at områder som mandat, andre aktører, interessenter, indsamlingsstrategi og potentielle brugsgrupper omtales.
- Politikker og procedurer, som giver en funktionel tilgang til aktiviteterne og arbejder mere specifikt med de relevante processer. Denne del er baseret på et godkendt framework og omfatter de overordnede retningslinier til politikker og procedurer, som efterføl-

gende kan omsættes til handling. Ting, som behandles, er roller og ansvar, bevaringsstrategi, teknisk infrastruktur samt en række aspekter ved det digitale materiale. Blandt disse er afleveringsprocedure, selektions- og kassationspolitik og kvalitetskontrol.

- Implementation, som fokuserer på implementeringsplaner her og nu.

Beskrivelse af den tekniske infrastruktur vil fortælle, hvordan man konkret løser de relevante opgaver, det vil sige, hvordan man teknisk behandler materialet, hvordan man sikrer det fysiske rum, hvilket udstyr, man har, hvordan man fysisk sikrer dette, hvilket personale man har og så videre. Beskrivelsen her falder i fem områder: Materiale, personale, udstyr, IT-omgivelser og det fysiske rum.

Afsnittet om de finansielle aspekter skal synliggøre omkostningerne – både de direkte og de afledte. Et klart mål er at sikre, at organisationen er bevidst om niveauet for de påbegyndte aktiviteter. Det er ikke nok at kunne påbegynde opbygning af digitale arkiver, der skal også være økonomi til den løbende drift.

Som beskrevet i TDR afhænger en del af tilliden af, i hvilket omfang disse ting er dokumenteret som en integreret del af arkivet. Alle institutioner, som påtænker at etablere/allerede har etableret et digitalt arkiv, bør forholde sig til disse punkter. Planen behøver ikke at definere aktivitet i forhold til alle punkter, derimod kan man godt forestille sig en række strategiske samarbejder med klare rollefordelinger.

Afslutning

Desværre findes der endnu ikke et dækkende udtryk på dansk for opbygning af et digitalt arkiv, men vi tror, vi kan være enige om følgende:

- At opbygge et institutional repository betyder, at man ved hjælp af teknik, organisation, information samt workflow skaber de nødvendige rammer, for at digitale informationer og objekter kan deponeres, synliggøres og formidles, samt sikre fremtidig adgang til disse.

Resultatet af vores studietur er, som beskrevet, en opdateret viden om de mange spørgsmål, som DEF og bibliotekerne på nationalt niveau skal have svar på. Kort

fortalt handler det om at bevare adgang til vores videnproduktion i den digitale tidsalder. Mere konkret handler det om at besvare bl.a. følgende spørgsmål:

- Hvem er ansvarlig?
- Hvem føler sig ansvarlig?
- Hvad skal bevares?
- Hvorledes og hvem gennemfører selektion?
- Hvem betaler?
- Hvorledes håndteres kvalitetssikring?
- Hvorledes håndteres sikkerhed?
- Hvordan sikres migration?
- Hvem har adgang til hvad?

På nationalt niveau har Kulturministeriet udarbejdet Kulturarvsrapporten som tidligere nævnt vedrørende den nationale forpligtigelse. Men det er ikke nok.

Den ”grå” videnproduktion, som finder sted på universiteter, på forskningsinstitutioner, i sektorforskningen samt i uddannelsesinstitutioner, er lige så væsentlig for den fremtidige forskning. Det betyder, at alle institutioner kommer til at forholde sig til digitale depoter, men ikke alle skal nødvendigvis oprette og drive digitale depoter. Der bliver brug for samarbejde, driftsfællesskaber, koordination og teknologisk sammenhæng. Der er behov for at udnytte kompetencer, tekniske løsninger og udviklingsressourcer på tværs af institutioner og geografi. Derfor bliver der brug for et overordnet ”framework”, som beskriver alle disse aspekter.

DEF har stillet sig den opgave at medvirke til, at digital bevaring af videnproduktion på de nævnte institutioner kommer på dagsordenen. DEF kan gennem afklaring af de nødvendige spørgsmål og aktiviteter medvirke til at skabe dialog og sætte fokus på at sikre adgang til dansk videnproduktion gennem etablering af Institutional Repositories.

Et pilotprojekt er allerede i gang, nemlig test af forskellige softwareprodukter for opbygning af institutional repositories. DSpace og DIVA afprøves på Roskilde Universitetsbibliotek og Statsbiblioteket.

Resultatet er svar på nogle af de mange spørgsmål nemlig:

- Hvilke systemkoncepter er bedst egnet?
- Hvilken rolle har bibliotekerne i e-publicering i samspil med egen moderinstitution?

- Hvilke informationsmaterialer er relevante at bevare digitalt?
- Hvorledes sikres kvalitet i videnproduktionen?
- Hvilke samarbejdsmodeller er mulige, teknisk og organisatorisk?

Alle disse spørgsmål og flere til vil vi forhåbentlig have svar på i løbet af det kommende år.

DEF's ønske kan udtrykkes således, som vore australske kolleger har udtrykt det i *Digital preservation – a many layered thing* – The National Library of Australia, 2002:

- Ikke alle skal gøre alting, men der er nogen, der skal gøre noget!
- Der skal være nogle, som er villige til at gå forrest på næsten alle områder
- Og der skal være nogen, der må være villige til at tage ansvaret, selvom ansvaret kan være ikke at gøre noget!

Referencer

[AU]: *Preservation Metadata for Digital Collections*, <http://www.nla.gov.au/preserve/pmata.html>, 1999

[CEDARS]: *Metadata for digital preservation*, <http://www.leeds.ac.uk/cedars/colman/metadata/metadataaspec.html>, 2000

[CPA/RLG]: *Preserving Digital Information: Report of the Task Force on Archiving of Digital Information*: <http://www.rlg.or/ArchTF/index.html>, Commission on Preservation and Access and RLG, 1996

[DOMESDAY]: <http://www.atsf.co.uk/dottext/domesday.html>

[DSpace]: <http://www.dspace.org/>

[FEDORA]: <http://www.fedora.info/>

[JISC]: *Feasibility and requirements study on preservation of e-prints*, http://www.jisc.ac.uk/uploaded_documents/e-prints_report_final.pdf, 2003

[NDIPP]: (http://www.digitalpreservation.gov/report/ndiipp_appendix.pdf)

[NLNZ]: *Metadata Standards Framework – Metadata Implementation Scheme*, http://www.natlib.govt.nz/files/4initiatives_metaschema_revised.pdf, 2003

[OASIS]: *Reference model for an Open Archival Information System (OASIS)*: <http://www.ccsds.org/>, Consultative Committee for Space Data Systems (CCSDS), 2002

[OCLC/RLG]: *Preserving metadata and the OASIS information model: a metadata framework to support the preservation of digital objects*: <http://www.oclc.org/research/pmwg/>, OCLC/RLG Working Group on Preservation Metadata, 2002

[RLG/OCLC]: *Trusted digital repositories: attributes and responsibilities*: <http://www.rlg.org/>, 2002

Danmarks Forskningsbiblioteksforening

KONTAKTOPLYSNINGER

DF's HOVEDBESTYRELSE

Niels-Henrik Gylstorff (formand),

Aalborg Universitetsbibliotek,
nhg@aub.auc.dk.

Udpeget af DF's hovedbestyrelse til Biblioteksrådet og Biblioteksparaplyen.

Lene Stampe Mortensen (næstformand),

Roskilde Universitetsbibliotek
lest@ruc.dk

Ansvar for DF's fora. Udpeget af DF's hovedbestyrelse til Biblioteksparaplyen. Repræsenterer DF i IFLA.

René Steffensen (kasserer),

Handelshøjskolens Bibliotek
rs.lib@cbs.dk

Karen Grundvad Kvist,

Det Administrative Bibliotek, kgk@dab.dk

Gitte Larsen,

Danmarks Biblioteksskole,
gl@db.dk.

Udpeget af DF's hovedbestyrelse til NVBF's bestyrelse.

Claus Vesterager Pedersen,

Roskilde Universitetsbibliotek, cvp@ruc.dk.

Udpeget af DF's hovedbestyrelse til Danmarks Biblioteksskoles uddannelsesråd og NVBF's bestyrelse. Suppleant for Niels-Henrik Gylstorff i Biblioteksrådet

Adrian Price,

Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbibliotek,
ap@kvl.dk.

Udpeget af DF's hovedbestyrelse til DF Revys redaktionsudvalg.

Susanne Dalsgaard Krag,

Det Teologiske Fakultets Bibliotek,
krag@teologi.au.dk.

Udpeget af DF's hovedbestyrelse til DF Revys redaktionsudvalg.

DF's sekretariat

Hanne Dahl

Statsbiblioteket

df@statsbiblioteket.dk.

**Forum for Brugerservice
Bestyrelse**

Ellen Nielsen (Formand),
Handelshøjskolens Bibliotek, Århus,
eni@asb.dk
Anette Koll,
Handelshøjskolens Bibliotek, Køben-
havn, ak.lib@cbs.dk
Tove Kjølner,
Danmarks Tekniske Videncenter,
tk@dtv.dk
Mads Lauritzen (Web-master),
Kunstakademiets Arkitektskoles Biblio-
tek, mads.lauritzen@karch.dk
Ditte Jessing,
Kunstakademiets Arkitektskoles Bibliotek.

**Forum for Brugeruddannelse
Bestyrelse**

Eli Greve (formand),
Syddansk Universitetsbibliotek,
eligr@bib.sdu.dk .
Annette Skov,
Danmarks Biblioteksskole,
as@db.dk
Helli Skærbak,
Roskilde Universitetsbibliotek,
helli@ruc.dk
Mai Aggerbeck,
cvu vita Ergoterapeut og Fysioterapeut-
skolen, ma@cvuvita.dk
Mette Bechmann,
Handelshøjskolens Bibliotek København,
mb.lib@cbs.dk.
Tina Buchtrup Pipa,
Det Kongelige Bibliotek,
tip@kb.dk.

**Forum for Fjernlån
Bestyrelse**

Irene Stadsgaard (Formand)
Statsbiblioteket
irs@statsbiblioteket.dk
Astrid Jacobsen (Sekretær)
Syddansk Universitetsbibliotek, Odense
astridj@bib.sdu.dk
Jan Søvig Christensen
Novo Nordisk
jnc@novo.dk
Helle Schultz
Risø Bibliotek
helle.schultz@risoe.dk
Karen Kapel
Det Kgl. Bibliotek
kck@kb.dk
Poul Reinholdt
Lundbeck
prni@lundbeck.com
Anders Henrik Petersen (Suppleant)
DBC
ahp@dbc.dk

**Forum for Markedsføring.
Bestyrelse**

Laila Westerberg (formand)
Danmarks Pædagogiske Bibliotek
laila@dpu.dk
Charlotte Kristoffersen (sekretær)
Danmarks Biblioteksskoles Bibliotek
ck@db.dk
Helle Guldberg
Danmarks Statistiks Bibliotek
heg@dst.dk
Anna Christine Rasch
Biblioteksstyrelsen
ara@bs.dk.

**Forum for Registrering.
Bestyrelse**

Henning Midtgaard Hansen (formand)
Statsbiblioteket
hnh@statsbiblioteket.dk
Hanne Sonne Henriksen
Det Kongelige Bibliotek
hsh@kb.dk
Jesper Bendix
Aalborg Universitetsbibliotek
jb@aub.auc.dk
Hanne Hørl Hansen
Dansk BiblioteksCenter
hah@dbc.dk
Bjarne Christensen
Syddansk Universitetsbibliotek
bjarne.chr@bib.sdu.dk
Else Marie Lauridsen (Suppleant)
Danmarks Pædagogiske Bibliotek
eml@dpu.dk.

**Forum for Tidsskrifter
Bestyrelse**

Connie Kjærgaard (formand)
Syddansk Universitetsbibliotek
ckj@bib.sdu.dk
Helle Lauridsen
Statsbiblioteket
hla@statsbiblioteket.dk
Ulla Kvist
Biblioteksstyrelsen
ukv@bs.dk
Birgit Pedersen
Matematisk Institut, Aarhus Universitet
birgitp@daimi.au.dk
Heidi Bjerregaard Mikkelsen
Lundbeck
hbm@Lundbeck.com

Universitetsreformen og budgetmodel for universitetsbiblioteker

Begrænset deltagerantal
(ca. 40 deltagere)

Arrangementet er gratis

Den 10. marts 2004
Kl. 17 – 20
Det Kongelige Bibliotek
Søren Kierkegaards Plads 1
1016 København K

Tilmeldingsfrist
3. marts 2004

Tilmelding via Kalenderen på
www.bf.dk eller til:
Susanne Hofman-Klixbüll
shk@bf.dk

Den 1. juli 2003 trådte den nye universitetslov i kraft. Den nye lov betyder bl.a., at det enkelte universitet i fremtiden ledes af en bestyrelse sammensat af udefrakommende medlemmer og af medlemmer, der repræsenterer universitetets videnskabelige personale. Bestyrelsen skal være nedsat senest den 1. januar 2005.

Rektor for Handelshøjskolen i Århus Jan Beyer Schmidt-Sørensen vil give sit bud på universitetsreformen og dens konsekvenser for de ansatte på universiteter og specielt universitetsbiblioteker. Jan Beyer Schmidt-Sørensen er uddannet cand.oecon og ph.d. Han har siden 1993 haft ledelsesposter som institutleder, studieleder, prodekan og dekan for det Erhvervsøkonomiske Fakultet ved Handelshøjskolen i Århus, inden han i 2001 blev valgt til rektor samme sted.

Derudover vil direktør Erland Kolding Nielsen, KB, og overbibliotekar Niels-Henrik Gylstorff, AUB, begge fra rektor-kollegiets biblioteksudvalg, orientere om den fremtidige budgetmodel for universitetsbiblioteker.

Der vil blive serveret sandwich og øl/vand

Målgruppe
Alle medlemmer af BF og
Danmarks Forskningsbiblioteksforening

Oplægsholdere

Jan Beyer Schmidt-Sørensen
Rektor for Handelshøjskolens i Århus
Erland Kolding Nielsen
Direktør for det Kongelige Bibliotek
Niels-Henrik Gylstorff
Overbibliotekar ved Aalborg Universitetsbibliotek

DF Revy Kort nyt

Ny overbibliotekar

Kunstakademiets Arkitektskoles Bibliotek får ny overbibliotekar den 1. februar 2004. Den nye overbibliotekar er Ditte Jessing, der kommer fra en stilling som publikumschef ved Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbibliotek. Ditte Jessing afløser René Steffensen, som pr. 1. januar blev udnævnt til vicebiblioteksdirektør ved Handelshøjskolens Bibliotek i København.

Ditte Jessing

MØDEKALENDER ▶

MARTS	09. – 10.	Korsør	Første Konference om Informationsarkitektur Arrangeret af DF's Forum for Informationsarkitektur og BF's Faggruppe for Edb & IT. Se annoncering i DF Revy 2003:7, s. 209.
	10.	Aalborg	Pas på gabet. Vidensdeling og erfaringsudveksling på tværs af generationer og faggrænser. Konference arrangeret af Bibliotekarforbundet, HK, Aalborg Universitetsbibliotek og Det nordjyske Landsbibliotek. Yderligere oplysninger: www.njl.dk/gabet .
	10.	København	Universitetsreformen og budgetmodel for universitetsbiblioteker. Fælles DF/BF gå-hjem-møde. Se annoncering på side 26.
	11.-12.	Tønsberg	Virtuell referanse. Nordisk konference arrangeret af bibliotekvakten.no. Yderligere oplysninger: www.bibliotekvakten.no/konferanse04.html
	15. – 19.	Venedig og Bolzano	11. Seminar LIBER Architecture Group Tema: The Renaissance of the Library – Adaptable Library Buildings Yderligere oplysninger: www.zhbluzern.ch/LIBER-LAG/default.htm .
	29.-31.	Manchester	UK Serials Group 27th Annual Conference and Exhibition. Yderligere oplysninger: www.uksg.org .
APRIL	26. – 28.	Lund	2nd Nordic Conference on Scholarly Communication Theme: Towards a new publishing environment Yderligere oplysninger: http://www.lub.lu.se/ncsc2004 .
MAJ	25.	Odense	Forum for Fjernlån afholder majmøde. Foreløbigt emne: Dokumentlevering
JUNI	07. – 08.	Reykjavik	At skabe organisationer med mennesker i centrum NVBF's forårskonference. Yderligere oplysninger: www.bokis.is/nvbf2004/ .
JUNI/JULI	28. – 02.	Torshavn	Nordisk sommerskole arrangeret af NORDINFOLit og Færøernes Landsbibliotek. Yderligere oplysninger: www.flb.fo/sommerskole
	29. – 02.	Skt. Petersborg	LIBER 33rd Annual General Conference Tema: Integrating Europe! New Partnerships Across Old Borders Yderligere oplysninger: www.kb.dk/liber .
AUGUST	22. – 27.	Buenos Aires Argentina	70th IFLA General Conference and Council Tema: Libraries: Tools for Education and Development Yderligere oplysninger: www.ifla.org .
SEPTEMBER	01.– 03.	Aalborg	12. NORD I&D konference Temaer: Vidensorganisation, vidensdeling, læring, virksomhedsinformation Yderligere oplysninger: www2.db.dk/NIOD/ .
	09. – 10.	Roskilde	DF's 27. årsmøde
SEPT/OKT	29. – 01.	Trondheim	6th Nordic NVBF Interlending Conference Yderligere oplysninger: www.dpb.dpu.dk/nvbf/nvbf.html .

Fra Baglinjen

Små skridt og seje træk

Forskningsbibliotekerne udgør en dansk servicegren med en avanceret produktionsteknologi, forholdsvis moderne ledelsesformer, ansatte med højt kompetenceniveau, forholdsvis gode arbejds- og lønforhold og et kundesegment med en udtalt grad af tilfredshed og loyalitet. Det er en servicegren, som i en del år har ligget i spidsen og måske i visse tilfælde været spydspids og mønstereksempel i den offentlige sektor, hvad angår innovation og ibrugtagning af den nyeste informationsteknologi, såvel i interne procedurer som i formidling til brugerne. Sammenlignet med moderniseringen af de fleste andre dele af den offentlige sektor i Danmark – sundhedssystemet og sygehusvæsen, politi, domstole, told og skat, kommunal og amtskommunal administration, miljøkontrol, osv. – er de danske forskningsbiblioteker dagsrejser forude, som fjerne prikker i horisonten. Det kan man glæde sig over, måske ligefrem være lidt stolt over at være med i, men også lidt bekymret for, om bukserne holder.

Et superspring taler kun den om, som intet husker. Bibliotekshistorikerne vil kunne påvise, at ”take off” forudsætninger for dette teknologiske løft i vores arbejdsliv ligger i de mange små skridt og mange seje træk. En af de ting, man måske vil fremhæve som en grundlæggende betingelse, er den tidlige beslutning om at skabe en fælleskatalog og omgive den med et hof af visionære katalogudviklere. Hvad det har betydet for socialiseringen af en professionel enhedstanke om bibliografisk kvalitet kan næppe overvurderes. Andre grobundsbetingelser er de udfordrende bevillingssituationer, som har tilskyndet bibliotekerne til at være

opfindsomme; betydningsfulde udviklere af danske bibliotekssystemer på det rette tidspunkt, biblioteksskolens rolle i dannelsen af bibliotekernes og kontorpersonalets informationskompetence, og der vil kunne peges på andre forhold, som samlet set har placeret de danske forskningsbiblioteker i bibliotekernes verdenselite.

Innovationsprojekterne fortsætter. På bruger-siden er der videreudviklingen af genistregen bibliotek.dk og en udbygget biblioteksvagt, hvor der også vil blive eksperimenteret med virtuel lokalvejledning. Og der vil være de kommende usability projekter. På de indre linjer er der digitaliseringsprojekter, forskningsregistrering, kompetenceudvikling, landsomfattende kørselsordning. Der er simpelthen et sådan knald på nye tiltag, at det er svært at finde en mere teknologibegeistret sektor end forskningsbibliotekerne.

Kan man sejre sig ihjel? Det kan man næppe, men man kan gå sukkerkold og slå over i tomgang, enten fordi brændstoffølrslen bliver for lille – når det nu går så godt – eller fordi det bliver brugt forkert. Ud over den evige trussel om faldende bevillinger ligger den største udfordring for forskningsbibliotekernes fortsatte dynamik og innovation måske i de barrierer, som ophavsretslovgivning opstiller for digitalisering og formidling af digitaliserede dokumenter. Der har efterhånden været brugt megen energi på at afklare ophavsretsspørgsmål i

forbindelse med digitalisering og formidling af digitaliserede dokumenter, uden at det har ført til brugbare åbninger. Måske vil også det store portalarbejde vise sig at være delvis spildt energi, hvis portalernes vedligeholdelse er for dyr og specielt, hvis kun få benytter det færdige produkt. Men der skal selvfølgelig være plads til at eksperimenterer med udvikling af ny brugerfaciliteter, også til dem der viser sig ikke at holde. Forhold i andre samfundssektorer vil givet påvirke innovationshastigheden hos forskningsbibliotekerne. Går det for alvor i stå rundt omkring os, får vi problemer. Selvfølgelig vil der altid være rationaliseringsmuligheder. De opstår med ny teknologi og ny organisering. Vi mangler for eksempel for alvor at få taget hul på drøftelse af accession af elektroniske monografier. Hvad skal der til, for at e-monografier kan erstatte papirbøger på samme måde, som det er sket med tidsskrifterne? Kan de det? Et eksempel fra min egen verden: for en merpris på godt 10 % har RUbS brugere fået rådighed over 75 % flere tidsskrifter hen over de sidste to til tre år. Kan satsning på e-bøger give tilsvarende forøgelse af informationsadgangen for rimelige penge? Naturligvis skal vi have sikret den formidlingsmæssige side – også til andre end vores primærlånere på universiteterne.

Med disse ord er bolden givet op til formodentlig og forhåbentlig mange gode kampe i 2004.

Peter Søndergaard
Publikumschef
Roskilde Universitetsbibliotek